ATANASIU

BĂTĂLIA DE LA JILIŞTE

EDITURA MILITARĂ

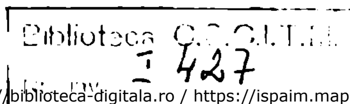
BĂTĂLIA
DE LA JILIŞTE

CENTRUL DE STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIE ŞI TEORIE MILITARĂ

Colonel
VICTOR ATANASIU

BĂTĂLIA
DE LA JILIŞTE

EDITURA MILITARĂ — 1974

Coperta: C. GULUȚĂ

CUVÎNT ÎNAINTE

În istoria milenară a poporului român nu puține au fost acțiunile militare duse pentru apărarea ființei neamului, a independenței naționale și a pămîntului strămoșesc, acțiuni al căror ecou a depășit cu mult hotarele țării.

Bătălia de la Jiliște *este una dintre acele încleștări în care cu mic cu mare moldovenii au făcut din plin proba vitejiei și bărbăției cu care și-au apărat demnitatea, avutul, libertatea, iar victoria obținută, sub iscusita conducere a voievodului lor,* Ion Vodă cel Viteaz, *a rămas gravată în galeria marilor bătălii ale istoriei întregii epoci feudale.*

Moment culminant și decisiv al campaniei din primăvara anului 1574, în care oastea Moldovei, ajutată de cazacii zaporojeni, sub comanda unui mare „căpitan", a înfrînt o puternică armată de invazie, bătălia de la Jiliște întrunește toate elementele care au justificat apariția pe

continentul european a numeroase volume ce au elogiat bravura moldovenilor, eroismul, capacitatea şi calităţile de mare comandant ale lui Ion Vodă cel Viteaz.

Studiul atent al documentelor de epocă, recunoaşterile executate în teren (transformările geologice de-a lungul secolelor nu au modificat prea mult natura fostului cîmp de luptă de la Jilişte), precum şi folosirea unor date rezultate din studiul comparat al diferitelor informaţii lăsate de istorie ne-au dat posibilitatea ca în prezenta lucrare să punem în lumină cîteva contribuţii noi la cunoaşterea bătăliei de la Jilişte din aprilie 1574, printre care: precizarea datei la care a avut loc bătălia, poziţia şi atitudinea „străjii inamice", dispozitivul de luptă adoptat de către voievodul Ion Vodă şi amplasarea sa etc.

În curînd se vor împlini patru secole de cînd viteaza oaste moldoveană a repurtat la Jilişte, pe rîul Rîmna, o mare victorie, lăsînd urmaşilor, scris cu sîngele eroilor, cuvintele marelui voievod Ion Vodă: „Să trăim slobozi..."

Fie ca această carte să se adauge ca un pios omagiu al recunoştinţei pe care o poartă poporul nostru eroilor săi.

AUTORUL

I. UN NOU STEGAR AL LUPTEI ANTIOTOMANE ÎN SCAUNUL MOLDOVEI

„Să trăim slobozi, ori să ne peară pîn și urma noastră“ spunea, acum patru sute de ani, Ion Vodă (1572—1574), voievodul Moldovei, în împrejurări istorice grele pentru moldoveni cînd, din nou, cu mic cu mare au trebuit să-și apere, cu arma în mînă, ființa națională, independența și glia strămoșească.

Bătălia de la Jiliște, pe apa Rîmnei, a constituit un moment de seamă în istoria poporului nostru, care a creat contemporanilor, și chiar istoricilor de azi, un prilej de adîncă meditație asupra vitejiei moldovenilor în timpul scurtei și sbuciumatei domnii a voievodului Ion Vodă. Acest vrednic urmaș al lui Ștefan cel Mare (1457—1504) a făcut, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, proba respectului și a îndeplinirii cerinței testamentare a viteazului său înaintaș : *„Țineți minte cuvintele lui Ștefan, care v-a fost baci pînă la adînci bă-*

trînețe... că Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri și-a urmașilor urmașilor voștri în veacul vecilor..."[1].

Trecuseră aproape șapte decenii de la moartea marelui voievod Ștefan cel Mare, perioadă în care pe scaunul Moldovei se perindaseră nu mai puțin de patrusprezece domnitori, vasali uneia sau alteia dintre puterile militare ale epocii. În acest timp moldovenii au trebuit să suporte consecințele luptelor interne dintre boieri, care își susțineau pe unul sau pe altul dintre pretendenții la domnie în raport de interesele lor meschine, în timp ce poporul trebuia să suporte greutățile și consecințele cotropirilor străine. Profitînd de dezbinările interne și de slăbirea capacității de apărare a Moldovei, cotropitorii invadau ținuturile bogate ale acesteia, lăsînd în urma lor jale și pustiu. În asemenea sumbre condiții a primit tronul și, o dată cu aceasta, grija Moldovei, Ion Vodă. Economia țării era aproape de ruină. Amintirea Moldovei din vremea lui Ștefan rămăsese un vis, care umplea inimile moldovenilor de durere și mînie. În afara granițelor dom-

---

[1] Barbu Delavrancea, *Apus de soare*, Editura pentru literatură, București, 1966, p. 64.

nea o permanentă amenințare a pericolului otoman, la care se adăuga tributul și nenumăratele peșcheșuri, iar în interiorul țării, nestatornicie, sărăcie și neîncredere. În aceste timpuri de obidă a început domnia lui Ion Vodă.

„Trecuse abia șaptezeci de ani după moartea viteazului [Ștefan cel Mare] : ici-colea mai întîlneai încă centenari cari au servit odată sub steagurile sale și ale căror povestiri volcanizau inimele noii generațiuni“ [2]. Într-o asemenea atmosferă, cînd faptele marelui voievod trăiau încă puternic în memoria urmașilor, a intrat în arena istoriei Moldovei Ion Vodă.

Ion Vodă, figură mai puțin cunoscută pînă atunci, cu o viață tumultoasă, dar care trezise totuși puțin interes, apăruse deodată, afirmîndu-se, nu peste mult timp, ca o mare personalitate politico-militară. Înainte de a primi investirea oficială ca domn, el se găsea în insula Rhodos, în exil.

Dar pînă a ajunge în Rhodos, Ion Vodă colindase prin cîteva țări europene (Polonia, Rusia, Crimeea, Ungaria etc.), cunoscuse stările de fapt de acolo, învățase cîteva limbi străine,

---

[2] B. P. Hasdeu, *Ioan Vodă cel Cumplit*, ediția C. Mohanu, Editura militară, București, 1969, p. 59.

studiase şi îşi însuşise arta militară a timpului. În Austria şi-a făcut chiar stagiul militar. Ion Vodă, spre deosebire de Ştefan cel Mare, venea la domnie cu o bogată experienţă, dispunea de o temeinică cultură generală şi militară, prezenta o deosebită maturitate la care-i dădea dreptul, desigur, şi vîrsta sa de aproape 50 de ani.

Pentru a fi înscăunat, el a fost adus din insula Rhodos la Istanbul, de unde, spre sfîrşitul lui ianuarie 1572, cu alaiul obişnuit, din care nu lipsea garda de ieniceri şi spahii, Ion Vodă s-a îndreptat spre vadul Dunării. Primise domnia Moldovei după obiceiul timpului, un ajutor preţios fiindu-i (poate cel mai important în situaţia dată) averea sa strînsă în exil. Deşi Poarta otomană dăduse dispoziţii domnitorului Ţării Româneşti, Alexandru al II-lea-Mircea (1568—1577), sangiacilor din sudul Moldovei, ca şi tătarilor să fie în măsură a face faţă unei eventuale împotriviri intrării lui Ion Vodă în Moldova, deplasarea alaiului domnesc pînă la Suceava s-a făcut fără nici un incident. „Toţi cei ce erau în dregătorii şi străluceau prin neamul lor — se spune în „Cronica călugărului Azarie“ (sec. XVI) —, au primit cu bucurie pe domnul lor şi i s-au în-

chinat ca nişte robi"[3]. Primirea fără incidente a fost determinată şi de faptul că vechiul domn, Bogdan Lăpuşneanu (1568—1572), se găsea în Podolia şi nu avea, în acel moment, posibilitatea de a interveni împotriva noului voievod. O va face ceva mai tîrziu, prin aprilie 1572, dar fără succes. Întregul drum parcurs de Ion Vodă de la Istanbul pînă la cetatea de scaun a Moldovei durase circa patru săptămîni. „Iară Ion Vodă — arată cronicarul Grigore Ureche (1590—1647) — [...] au şăzut în scaun în luna lui martie, în anii 7080 [1572]"[4].

Odată ajuns la Suceava, în scaunul Moldovei, gîndurile şi atenţia voievodului s-au îndreptat atît spre consolidarea internă a ţării, cît şi spre rezolvarea problemelor externe, a redobîndirii independenţei ţării, a scoaterii ei de sub suzeranitatea otomană şi găsirea unor aliaţi fideli gîndului şi dorinţei sale de a relua campania antiotomană.

Desigur că voievodul îşi făcuse un plan de acţiune în vederea îndeplinirii scopurilor sale şi, ca atare, la fel ca marele său înaintaş, Şte-

---

[3] *Cronica călugărului Azarie* în *Literatura română veche*, ediţia G. Mihăilă şi Dan Zamfirescu, vol. I, Editura tineretului, Bucureşti, 1969, p. 216.

[4] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţia a II-a îngrijită de P.P. Panaitescu, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1958, p. 63.

fan, s-a orientat, mai întîi, spre întărirea Moldovei pe plan intern. Ca atare, Ion Vodă, om de mare voință, ajutat și de însușirile sale intelectuale și fizice deosebite, concomitent cu acțiunea pe care o desfășura pentru cîștigarea încrederii „Țării", avea de luptat cu tendințele acaparatoare și dezbinatoare ale unora din marii boieri. Personalitatea voievodului, perseverența și voința cu care acționa nu au putut să scape cronicarilor și istoricilor, care l-au descris pe domnul Moldovei ca pe un om ce „era de minte ascuțit, de cuvîntu gata și să vediia că-i harnic, nu numai de domnie, ce și altor țări să fie cap mai mare"[5]. Călugărul Azarie, cu toată antipatia ce o manifesta față de Ion Vodă, îl prezintă ca „un om foarte șiret, crud, ascuțit la minte, meșter la vorbă și priceput la carte"[6], iar B. P. Hasdeu (1838—1901), avînd ca izvor pe cronicarul polonez Leonard Gorecki (sec. XVI), completează portretul lui Ion Vodă, arătînd că „Ioan avea o statură uriașă, o constituțiune vînoasă, o înfățișare bărbătească, în care se vedea că fierbe puterea"[7].

---

[5] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 194.
[6] *Cronica călugărului Azarie*, în *op. cit.*, p. 216.
[7] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 21.

1. Situaţia internă a Moldovei la venirea pe tron şi în timpul domniei lui Ion Vodă

Marii boieri concentrau în mîinile lor cea mai mare parte a latifundiilor, constituind astfel puterea economică şi politică a ţării, fapt de natură a influenţa sau chiar a alunga pe voievodul care se manifesta ca exponent al puterii centrale. Cînd în persoana acestuia — şi este cazul lui Ion Vodă — se cumulau alături de autoritatea centrală şi inteligenţa, el constituia un pericol pentru boierime şi lupta între cele două tabere devenea inevitabilă, folosind, fiecare dintre acestea, metodele şi mijloacele ce o avantajau. Ion Vodă, urmărind întărirea internă a ţării, deci, implicit interesele ţărănimii, ale întregului popor, nu era dispus de a face concesii boierimii în care nu avea încredere. „Căci el [Ion Vodă] nu voia să asculte de boierii sfetnici binevoitori"[8], consemnează călugărul Azarie. De aceea, numai la cîteva luni după numirea pe tronul Moldovei — în aprilie 1572 —, Ion Vodă dispune tăierea capului marelui vornic Ionaşcu Sbierea şi executarea unui număr de boieri, partizani ai vornicului, care se împotriviseră acţiu-

---

[8] *Cronica călugărului Azarie*, în *op. cit.*, p. 219.

nilor de centralizare impuse de voievod. În urma unor măsuri drastice luate nu numai împotriva boierilor recalcitranţi şi trădători, dar chiar şi contra unor „feţe bisericeşti", Ion Vodă a fost denumit — de către acei ce nu le conveneau politica lui — „cel Cumplit", lucru ce nu l-a împiedicat să dovedească, în continuare, tot atita curaj şi dîrzenie. Au fost însă boieri şi slujitori ai bisericii care au înţeles ţelurile politicii lui şi au sprijinit-o cu tot devotamentul. Una dintre aceste figuri a fost episcopul de Rădăuţi, Isaia (sec. XVI), care l-a sprijinit pe voievod prin activitatea sa ca iscusit diplomat, fiind trimis de domnul Moldovei, în mod frecvent, peste hotare, în diverse misiuni. De asemenea, trebuie menţionat şi faptul că şase dregători, din perioada anterioară, alăturîndu-se politicii noului voievod, fac parte din divanul acestuia. Istoricul Dinu Giurescu, arătînd că întregul divan al lui Ion cuprindea 22 de dregători, precizează însă că „marii dregători" ai domnului au fost „oameni noi", unul dintre cei mai devotaţi voievodului fiind Dumbravă, marele vornic al Ţării de Jos.

În stadiul actual al cercetărilor se poate afirma, cu deplin temei, că în politica internă Ion Vodă s-a bazat — ca şi Ştefan cel Mare

— pe țărănimea liberă, pe tîrgoveți, pe boierimea mică și mijlocie.

Țărănimea, care forma majoritatea populației, era în întregime alături de Ion Vodă. Lovind în interesele marii boierimi, voievodul și-a atras ca aliat masa de țărani, care, nu peste mult timp, avea să lupte alături de el, pentru apărarea pămîntului Moldovei, cu toată dăruirea. Dovada cea mai reală a bunei ei credințe ne-o dau faptele de arme ale pedestrimii, formată din răzeși, tîrgoveți și boierimea de țară, curajul și puterea ei de sacrificiu în luptele purtate sub conducerea marelui voievod. Pe lîngă înlesnirile făcute țărănimii și sprijinul acordat tîrgoveților și micii boierimi, Ion Vodă s-a ocupat de dezvoltarea comerțului cu țările vecine, vizînd, pe lîngă relațiile de bună vecinătate cu acestea, înflorirea din nou a Moldovei.

Ion Vodă s-a dovedit a fi și un talentat administrator. El a reglementat obligațiile fiscale, s-a ocupat de organizarea și buna desfășurare a comerțului intern, a pus ordine în sistemul financiar al țării. O măsură care a contribuit în mod simțitor la înlesnirea raporturilor de schimb pe teritoriul Moldovei a constat în baterea unei monede de aramă,

în anul 1573, cea dintîi monedă de aramă la noi *.

Pentru a curma abuzurile ce se făceau cu actele emanate de cancelaria domnească, Ion Vodă a luat măsura ca astfel de documente să fie semnate de mîna sa. Pînă la venirea lui, actele erau eliberate de marele logofăt şi de scrib, care erau învestiţi cu dreptul de a pune sigiliul domnesc şi a semna. Luîndu-şi şi această răspundere, voievodul limita mult drepturile marii boierimi, abuzurile ei în scopul ocupării pămînturilor şi altor bunuri aparţinînd statului. „În curs de doi ani — apreciază Hasdeu — principele nostru realiză visul domnilor celor mai mari : finanţele erau în floare şi contribuabilii mulţumiţi“ [9].

2. Oastea Moldovei în timpul lui Ion Vodă

Una din preocupările de căpetenie ale voievodului a fost acordată organizării şi pregătirii oastei, care era chemată să răspundă dezidera-

---

* Moneda, reprodusă de A. Papiu Ilarian (1828-1878) în *„Tesaur de monumente istorice pentru România“*, are pe avers chipul voievodului Ion Vodă şi pe marginea exterioară inscripţia în cirilică „Oteţ Moldavschi“ [Părintele Moldovei], iar pe revers se află stema Moldovei — capul de bour — şi deasupra o stea în cinci colţuri.

[9] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 49.

telor politicii voievodului de întărire a puterii centrale şi de eliberare a ţării de sub dominaţia otomană.

În timpul lui Ion Vodă, armata Moldovei era formată, în cea mai mare parte, din ţărani şi ea cuprindea : oastea cea mică, oastea de ţară, lefegii (mercenarii) şi gloata.

Oastea cea mică reprezenta armata permanentă, gata în orice moment de acţiune. Ea era formată din curtenii voievodului, care în marea majoritate aveau şi atribuţii administrative, şi din alţi slujitori ai domnului. Am putea considera ca făcînd parte din această categorie şi pe ostaşii însărcinaţi cu paza cetăţilor şi a graniţelor. În compunerea sa mai găsim şi mercenari, în special artilerişti.

Oastea de ţară, sau mai simplu spus „Ţara", a reprezentat în timpul domniei lui Ion Vodă partea cea mai numeroasă a armatei. Aceasta era chemată numai în vreme de război şi se aduna la un loc fixat dinainte de voievod sau anunţat prin olăcari. Ea constituia, în cadrul armatei, un element nepermanent, iar ca structură era formată din ţărani şi din tîrgoveţi. Comanda ei era încredinţată boierilor din ţinuturile respective sau unor funcţionari domneşti care aveau şi atribuţii militare. Ca urmare a îmbunătăţirilor aduse în viaţa mol-

dovenilor, în timpul lui Ion Vodă se constată o masivă participare la oaste a țăranilor și a tîrgoveților.

Mercenarii, oameni angajați cu plată, în mod obișnuit dintre străini (cazaci, poloni, unguri, secui) se ocupau, de obicei, cu mînuirea armelor de foc. Cei mai mulți erau aventurieri și își asigurau existența pe această cale. Angajarea acestora fiind în funcție de plată, constituiau, adeseori, un element nesigur. De aceea, în oastea Moldovei din timpul lui Ion Vodă numărul lor era redus.

Gloata constituia, de asemenea, o componentă nepermanentă a armatei. Ea era formată, îndeosebi, din țărani iobagi și reprezenta, pe măsură ce armamentul evolua, un element pentru a doua linie în caz de luptă.

Atribuțiile diverșilor comandanți erau stabilite de voievod chiar pe locul de concentrare al oastei.

Din punct de vedere al genurilor de arme, armata moldovenească cuprindea : infanteria (pedestrimea), cavaleria (călărimea) și artileria.

Pedestrimea reprezenta baza armatei și, în marea ei majoritate, era alcătuită din țărani.

Din călărime făceau parte : cea mai mare parte din oastea cea mică, marii boieri cu

slujitorii lor şi o parte din ţăranii liberi înstăriţi. Aceştia din urmă beneficiau de scutirea unor impozite în schimbul obligaţiei de a se prezenta la chemarea voievodului cu armele şi calul personal.

Artileria a ajuns în timpul lui Ion Vodă la o mare dezvoltare, voievodul preţuind în mod deosebit aportul acestei arme *. Problemele referitoare la artilerie, ca şi la aprovizionarea cu muniţii, intrau în competenţa marelui şetrar.

Armamentul oastei lui Ion Vodă poate fi împărţit în două categorii :

a) armamentul destinat pentru lupta la distanţă : tunul, armele de foc portative — întîlnite în cronicile noastre sub denumirea de sineţe —, arcul cu săgeţi şi arbaleta. „Bătrînii noştri înţelegeau sub numele de arc — precizează generalul R. Rosetti — atît arcele simple cît şi arbaletele şi [...] nu e de mirare

---

* Calibrele artileriei variau de la 4 la 9 cm pentru artileria uşoară sau de cîmp şi de la 10 la 19 cm pentru artileria grea sau de asediu. Greutatea unei piese varia de la 150 la 4 500 kilograme, iar a proiectilului între 1,4 la 46 kilograme. Bătaia tunurilor grele ajungea pînă la 1 000 de paşi, putîndu-se trage în timpul unei zile circa 120 lovituri, iar tunurile uşoare pînă la 300 lovituri. Ţevile, nedispunînd încă de afete, ca în zilele noastre, erau transportate pe căruţe sau care.

că nu găsim decît aşa de puţine menţiuni despre întrebuinţarea arbaletei de către ai noştri"[10];

b) armamentul folosit în lupta corp la corp: topoare, ghioage, seceri, coase, săbii şi suliţe (cu o lungime de 6-7 metri).

La cele arătate trebuie să mai adăugăm materialele de protecţie individuală, care nu pot fi cuprinse în categoriile de armament, dar pe care şi luptătorii moldoveni le foloseau în timpul acţiunilor: coifuri, armuri (în număr redus), cămaşă de zale, cămaşă de in căptuşită cu bumbac (purtată de marea majoritate a luptătorilor) şi scuturi de dimensiuni mici.

Deşi trecuseră aproape şapte decenii de la moartea viteazului Ştefan cel Mare, pe timpul căruia oastea ajunsese la un efectiv relativ mare, datorită luptelor interne, a abuzurilor şi dezbinărilor marii boierimi, în perioada care trecuse pînă la venirea la tron a voievodului Ion oastea moldoveană scăzuse atît ca număr, cît şi calitativ. De aceea, pentru noul voievod, crearea unei oaste care să facă faţă cotropitorilor nu era o sarcină uşoară. Cu toate eforturile făcute, oastea Mol-

---

[10] General R. Rosetti, *Istoria artei militare a romînilor pînă la mijlocul veacului al XVII-lea*, Bucureşti, 1947, p. 272-273.

dovei în timpul lui Ion Vodă nu a atins numărul şi calitatea pe care a avut-o oastea în vremea lui Ştefan cel Mare. În timpul bătăliei de la iezerul Cahulului (iunie 1574) „toată oastea lui Ion Vodă era 30 000, fără prostime şi adunătură ce era pe lîngă Ion Vodă"[11], spune cronicarul Ureche.

Pentru nevoile de trai şi de luptă, oastea Moldovei era deservită şi de unele servicii corespunzătoare. Dintre acestea, ne vom referi doar la două mai principale: serviciul de aprovizionare cu hrană şi serviciul de informaţii.

Deoarece armata în timpul lui Ion Vodă nu a întreprins campanii pe teritorii străine, ea nu a simţit nevoia de a-şi organiza convoiuri de aprovizionare, aşa cum era specific armatelor invadatoare. Aceasta a constituit şi una din cauzele principale datorită căreia armata moldovenească dispunea de un plus de mobilitate în timpul acţiunilor. Pentru nevoile de aprovizionare se folosea sistemul bazat pe exploatarea locală a zonei unde se desfăşurau luptele. În plus, cu prilejul chemării la oaste, fiecare ostaş era obligat a veni cu hrana necesară pentru un anumit număr

---

[11] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 202.

de zile. „Un burduf de brînză şi o pîne de grîu — arată Hasdeu — ajungeau soldatului moldovean pentru o expediţiune“ [12].

Serviciul de informaţii, ca şi pe timpul domniei altor voievozi, a fost bine organizat, dînd rezultate corespunzătoare. În timpul lui Ion Vodă acest serviciu avea două compartimente : serviciul de cercetare sau de descoperire şi serviciul de siguranţă. În legătură cu aceste servicii, generalul Rosetti, analizînd sistemul de organizare ale acestora, precizează că „[...] în ceea ce priveşte cercetarea, vedem pe Ion Vodă cel Cumplit întrebuinţînd detaşamente — analoage cu escadroanele de descoperire — pe care le trimitea la mari depărtări. Iar în ceea ce priveşte executarea în detaliu a serviciului de siguranţă, un izvor ne spune, tot despre Ion Vodă cel Cumplit, că acesta făcea să se cerceteze de către serviciul său de siguranţă, cu mare băgare de seamă, toate accidentele terenului şi mai cu seamă : localităţile, vadurile, pădurile, iar înaintarea elementelor de siguranţă se făcea prin salturi“ [13].

---

[12] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 71.
[13] General R. Rosetti, *op. cit.* p. 338.

Comparînd, sub raport organizatoric şi numeric, oastea lui Ion Vodă cu unele armate occidentale ale timpului, ajungem la concluzia că cea moldovenească era superioară. În timp ce armata franceză, de exemplu, era mai puţin numeroasă şi se baza, în general, pe aportul cavalerimii feudale, fiind lipsită de o concepţie de ansamblu, Ion Vodă a ajuns la aprecierea că „oastea călăreaţă trebuie să formeze numai o mică parte din cifra totală a armatei. Artileria şi infanteria ca temelie, cavaleria ca accesoriu [...]"[14].

Ion Vodă înţelesese foarte bine consecinţele dezvoltării armelor de foc, necesitatea folosirii lor şi influenţa pe care acestea o exercitau asupra dispozitivelor de luptă, cît şi importanţa fiecărei arme şi trupe în parte în timpul bătăliilor. În urma eforturilor depuse, după aproape doi ani de la primirea scaunului Moldovei, voievodul Ion putea să vadă roadele strădaniei sale. Moldova începea să renască, să se întărească din punct de vedere economic, poporul avînd încredere în voievodul său. Reorganizîndu-şi armata, Ion putea să se gîndească de acum la o împotrivire cu armele în cazul unei invazii otomane.

---

[14] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 67.

3. Moldova în contextul politicii externe

Concomitent cu rezolvarea problemelor interne, Ion Vodă, ca un abil om politic, urmărea cu toată atenţia desfăşurarea evenimentelor politice externe. Atenţia sa era aţintită, îndeosebi, asupra Imperiului otoman, de la care veneau toate necazurile.

Deşi în anul 1571, în conflictul cu Spania, Imperiul otoman suferise marea înfrîngere navală de la Lepanto, flota acestuia a fost repede refăcută, iar forțele ostile din Europa nu erau în măsură a se opune efectiv expansionismului otoman.

Situaţia din răsărit încă nu-i punea probleme voievodului Moldovei, deoarece Rusia nu devenise o putere în măsură să angajeze lupta cu Imperiul otoman, mai ales că tătarii, aliaţii acestuia, executau dese incursiuni prădalnice pe teritoriul rus. De asemenea, Polonia se afla de multă vreme în relaţii de amiciţie cu Poarta otomană şi nu ar fi riscat — cel puţin deschis — un conflict cu aceasta.

În Occident, interese de ordin politic şi economic au determinat ca atît Franţa, cît şi Veneţia să se alăture Turciei, în pofida diferenţelor de ordin religios, atît de influente

în acea vreme şi care nu au fost în măsură a se opune expansionismului otoman. Spania şi Imperiul habsburgic, anajate în lupta pentru dominaţie în apusul Europei, nu erau apte a opune forţe suficiente pentru respingerea şi cu atît mai puţin pentru nimicirea noului pretendent la hegemonie în spaţiul mediteranean şi european. De-abia spre sfîrşitul secolului se constată un relativ echilibru de forţe între cele două tabere.

În acest cadru european, relaţiile Moldovei cu Transilvania şi Ţara Românească erau, ca şi în trecut, deosebit de active. Voievodul Transilvaniei, Ştefan Báthory (1571-1575), era însă interesat în păstrarea unor relaţii corespunzătoare şi cu otomanii, pentru a-şi consolida poziţia atît pe plan intern, cît şi pe plan european. Dar Moldova, ca şi Ţara Românească, avea de suportat suzeranitatea otomană. Şi în timp ce Ion Vodă a pregătit poporul pentru luptă în vederea apărării libertăţii şi independenţei, domnul muntean, Alexandru al II-lea-Mircea, urmărind numirea fratelui său, Petru, ca domn al Moldovei, s-a alăturat politicii filo-turce, manifestîndu-se împotriva politicii antiotomane a vecinului său moldovean. Atitudinea lui era şi un rezultat al politicii otomane, care s-a

străduit şi a reuşit, utilizînd toate mijloacele posibile, să pună în aplicare cunoscuta formulă, de demult şi din totdeauna, „divide et impera“.

Cu toată această situaţie grea, Ion Vodă a depus, în continuare, eforturi pentru realizarea unei alianţe antiotomane. Ca atare, cu deosebită abilitate diplomatică, a căutat a se opune numirii ca rege în Polonia a lui Henric de Valois (1573-1575), fratele regelui Franţei, urmărind prin aceasta să creeze o breşă spre nord în sistemul de alianţă otoman şi să atragă Polonia în tabăra opusă. Date fiind bunele raporturi cu ţarul Rusiei, Ivan cel Groaznic (1533-1584), la care a trimis ca solie pe inteligentul său diplomat, episcopul Isaia Rădăuţeanul, credem că este posibil ca voievodul român să fi văzut în această parte a Europei constituirea unei serioase baze de operaţii pentru lupta antiotomană. Cu Polonia şi Rusia, la care s-ar fi alăturat şi celelalte două ţări române, se putea realiza o forţă capabilă să se opună invaziei Imperiului otoman. Oricum, într-o astfel de ipoteză, presiunea turcilor spre occident ar fi rămas — ca şi în alte etape trecute ale istoriei — de domeniul amintirii. Pe bună dreptate

Hasdeu, apreciind eforturile politice antiotomane ale lui Ion, afirma : „principele Moldovei, în cei doi ani ai domniei sale, desfăşură o activitate diplomatică de o fineţă rară, de o întindere extraordinară, şi ale cării toate mişcările manifestau din ce în ce mai clar măreţul vis al eroului : scuturarea jugului musulman“ [15].

Aşadar, împrejurările s-au arătat nefavorabile politicii antiotomane iniţiată de voievodul Moldovei. „[...] interesele puterilor europene erau de aşa natură încît încercările domnului de a-şi găsi aliaţi n-au avut urmare : la izbucnirea luptei, în afara unui corp de cavalerie cazac, oastea moldoveană şi voievodul ei s-au găsit singuri“ [16].

---

[15] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 55.

[16] D. Giurescu, *Ion Vodă cel Viteaz*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p. 134.

II. ECOUL UNEI BĂTĂLII STRĂBATE EUROPA

Trecuseră abia doi ani de cînd viteazul şi talentatul voievod luase cîrma Moldovei, timp în care economia ţării era din ce în ce mai înfloritoare, iar viaţa moldovenilor tot mai prosperă. Nu le era dat moldovenilor însă să se bucure de o perioadă mai mare de linişte, deoarece la începutul anului 1574 nori negri, ameninţători, se adunau la hotarele din sudul Moldovei. Lăcomia otomanilor, precum şi intrigile celorlalţi duşmani ai Moldovei, la care se adăuga şi interesul meschin al domnului Ţării Româneşti de a înlocui pe Ion Vodă cu fratele său Petru, toate acestea au concurat la înăsprirea situaţiei Moldovei, la apariţia noului pericol ce se abătea asupra moldovenilor. Ion Vodă era informat de reprezentantul său la Istanbul asupra acţiunilor pregătitoare ale otomanilor pentru a invada Moldova.

Într-adevăr, spre sfîrşitul lunii februarie 1574, un ceauş sosi în capitala ţării, cerînd voievodului dublarea haraciului şi prevenindu-l că dacă nu va face aceasta, „este altul care promite a-i răspunde acest tribut". Referindu-se la acest eveniment, cronicarul Nicolae Costin (1660-1712) precizează: „Iară al treilea an al domniei lui Ion Vodă, [...] iată îi veni vestea că l-au mazilit împăratul şi au dat domnia lui Pătru Vodă, ce l-au poreclit Schiopul"[17]. La aceasta se mai adăuga şi faptul că în acele zile la Cracovia se încoroana ca rege al Poloniei Henric de Valois, adept al politicii de păstrare a unor bune raporturi cu Turcia, deci un nou duşman apărea în partea de nord a Moldovei.

Cît priveşte haraciul, deşi toate izvoarele sînt de acord că sultanul ceruse dublarea sa, asupra cuantumului, pînă în prezent, părerile sînt împărţite. De exemplu, istoricul francez Mignot ne informează că cuantumul era de 20 000 de scuzi, în timp ce cronicarul polon Gorecki îl evaluează la 60 000 de galbeni. Cercetările mai recente precizează însă că „Moldova plătea anual, după ultimul spor

---

[17] Nicolae Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, ediţia Ioan St. Petre. Bucureşti, 1942, p. 518.

din vremea lui Bogdan Lăpuşneanu, 35 000 de galbeni"[18], deci, dublat, ar fi însemnat ca Moldova să plătească un haraciu de 70 000 de galbeni, ceea ce greva enorm economia şi prosperitatea ţării.

În faţa ameninţării ce plana asupra Moldovei, voievodul Ion, conducător hotărît şi înţelept, a adunat „Sfatul Ţării" pentru a-i prezenta situaţia şi pericolul ce se abătea asupra ţării şi pentru a cere părerea dregătorilor. Istoria ne-a păstrat cuvintele pe care Ion Vodă le-a adresat dregătorilor în acele momente de restrişte :

„Dragii mei boieri şi voi, iubitele mele slugi !

Greul de astăzi întrece toate grelele de mai-nainte. Lăcomia turcilor cere un haraci îndoit.

De-l vom da, ea nu va zăbovi a ne stoarce şi mai mult, pînă ce ne va stinge cu totul, căci aceasta o vrea Păgînul.

De nu vom da, ne aşteaptă război, stricarea ţării, foc şi sabie. Cugetaţi şi alegeţi.

---

[18] D. Giurescu, *op. cit.*, p. 137 ; M. Berza, *Haraciul Moldovei şi Ţării Româneşti, în sec. XV-XIX*, în „Studii şi materiale de istorie medie", vol. II, p. 12-13.

Supunîndu-ne orbeşte vrăjmaşului nostru, vom peri desigur, şi vom peri ca mişei ; sculîndu-ne asupră-i, chiar de nu vom izbuti, pentru păcatele noastre, tot încă vom avea mîngîierea de a peri bărbăteşte, noi, femeile noastre, copiii... cu toţii !

Voi ştiţi că haraciul nu-l plătesc eu, ci voi şi ai voştri.

Puţin dară mi-ar păsa de nu m-ar durea inima pentru ţară.

Mi-e milă de voi, şi pentru voi îmi voi pune capul meu, dragilor mei tovarăşi [...] !

Să trăim slobozi, ori să ne peară pîn' şi urma noastră !

Fiţi cu mine, şi cu noi va fi izbînda..."[19].

Cei ce se aflau de faţă au depus jurămîntul de credinţă, pentru apărarea libertăţii şi vechilor întocmiri ale ţării. „Sfătuitu-l-au toţi mai bine să facă cu aceia bani oaste asupra împărăţiei turcului şi să nu lasă pe Petru Vodă la scaunul ţării"[20], ne informează cronicarul Nicolae Costin. Domnul a chemat apoi ceauşul, căruia i-a dat următorul răspuns : „Spune stăpînului tău că banii pe care mi-i

---

[19] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 57-58 ; A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, 218-219.

[20] Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 519.

cere îi voi întrebuința spre a ridica oștiri care vor mîntui poporul meu de stoarcerile cărora este expus"[21].

Un asemenea eveniment în istoria moldovenilor, o asemenea hotărîre dîrză au rămas inscrise în Letopisețul Țării Moldovei : „Așa Ion Vodă umplîndu pre toți cu nădejde, cu glas mare strigară că lîngă dînsul vor peri, cum s-au și tîmplat"[22].

Reprezentantul otoman, fără a primi nici unul din darurile pentru care fusese trimis și cum se obișnuia în asemenea prilejuri, a plecat, ducînd cu el numai hotărîrea certă a voievodului și a moldovenilor de a folosi venitul țării nu pentru Imperiul otoman, ci împotriva lui. El a fost condus sub pază pînă la vadul Dunării.

1. Oastea Moldovei se pregătește de luptă

Aceste ultime evenimente au constituit cauzele imediate ale campaniei otomane din primăvara anului 1574 împotriva Moldovei,

[21] M. Mignot, *Histoire de l'empire ottoman*, vol. II, Paris, 1773, p. 211.
[22] Grigore Ureche, *op, cit.*, p. 198.

campanie care a avut ca episod culminant bătălia de la Jilişte.

În faţa iminentului conflict, Ion Vodă a luat măsurile impuse de situaţie. A trimis, în primul rînd, olăcarii să anunţe „Ţării" primejdia, măsurile ce trebuia luate în fiecare ţinut, ca şi ordinul de chemare la oaste, cu indicarea locului ei de adunare. Mobilizarea Moldovei începuse. În acelaşi timp, două solii moldovene plecau, una la poloni, cealaltă la cazaci, pentru a cere ajutor. Tezaurul, averile, ca şi familiile căpeteniilor administrative şi militare au fost evacuate în puternica cetate a Hotinului, unde era pîrcălab Lupe Huru, socrul voievodului Ion. Cetăţile au fost pregătite pentru apărare, iar pe direcţiile posibile de invazie a duşmanului au fost trimise detaşamente călări, cu misiune de cercetare şi siguranţă.

Locul de adunare a oastei a fost fixat în zona Iaşi, deoarece aceasta reprezenta o poziţie centrală faţă de posibilităţile de pătrundere ale inamicului, ea fiind situată la o distanţă de 130 km faţă de graniţa dinspre răsărit şi la 200 km faţă de graniţa dinspre sud (vadul de la Oblucita, azi Isaccea). Alegerea acestei zone de concentrare permitea o afluire mai convenabilă pentru cei mobilizaţi

şi, în acelaşi timp, asigura şi executarea în cele mai bune condiţii a manevrei pe direcţii interioare, singura soluţie posibilă faţă de situaţia creată de invazia inamicului care putea acţiona, împotriva Moldovei, pe trei direcţii şi anume :

— dinspre sud-vest ameninţa oastea lui Alexandru al II-lea şi erau posibile unele acţiuni şi din partea voievodului din Transilvania ;

— dinspre sud ameninţau majoritatea forţelor otomane care erau în curs de mobilizare şi concentrare între Dunăre şi Balcani ;

— de la răsărit puteau ataca tătarii din Hanatul Crimeei. Toate aceste forţe erau gata, la ordinul sultanului Selim al II-lea (1566-1574), să încalce pămîntul Moldovei.

În această situaţie Ion Vodă, comandantul oastei moldoveneşti, avea posibilitatea de a acţiona succesiv împotriva fiecăreia din grupările inamice, cu majoritatea forţelor disponibile, putînd, deci, a înfrînge pe rînd acele grupări. După unele calcule, în cel mult cinci zile armata moldovenească putea ajunge la oricare din frontierele ameninţate.

La începutul lunii aprilie 1574, Petru Şchiopul, pretendentul la domnia Moldovei, a trecut Dunărea împreună cu trupele otomane şi

după o deplasare prin cîmpia de est a Țării Românești a făcut joncțiunea cu forțele muntene, conduse de fratele său Alexandru, în zona localității Săpățeni (sat azi dispărut — n.a.), situat la aproximativ 50 kilometri nord-vest de Hîrșova. De aci, marșul a continuat spre Rîmnicu Sărat, unde forțele turco-muntene au ajuns în ziua de 12 aprilie, zi în care se dă și un hrisov domnesc, scris de logofătul Tatul, în care se consemnează: „Io Alexandru voievod plecat în țara Moldovei să pună pe fratele domniei sale"[23]. Este posibil ca tot în această zonă să se fi produs și întîlnirea oastei turco-muntene cu forțele transilvănene, pe care le semnalează cronica: „[...] iată i-au venit veste [lui Ion Vodă] cum Pătru vodă și cu Alixandru vodă au intrat în țară cu mulți oameni și de la Țara Ungurească și muntenii și turcii"[24].

Odată forțele întrunite, nu le-au mai rămas de parcurs decît o etapă de marș pînă la Jiliște, unde și-au instalat tabăra. Ținînd seama de faptul că o etapă normală de marș

[23] *Documente privind istoria României* [în continuare sursa va fi citată prin sigla: D.I.R.] veacul XVI, B. Țara Românească, vol. IV (1571-1580); p. 135-136, doc. nr. 139.

[24] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 199; Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 52?.

în acea vreme era în jur de 40 de kilometri şi că distanţa de la Rîmnicu Sărat la Jilişte nu depăşea 35 de kilometri, ajungem la concluzia că forţele inamice au putut ajunge în zona Jilişte în după-amiaza zilei de 13 aprilie şi au dispus de timpul necesar pentru instalarea taberei. Aprecierea că forţele invadatoare s-au oprit la sfîrşitul lunii martie pe rîul Rîmna, în apropierea satului Jiliştea"[25], se dovedeşte a fi greşită.

În privinţa numărului forţelor inamice, aprecierile istoricilor sînt foarte diferite. Cea mai mare cifră o găsim la istoricul polon Gorecki: „Era de toţi vreo sută două mii de ostaşi viteji"[26], din care 30 000 erau turci şi 2 000 transilvăneni. Exagerarea apare vizibilă.

Cronicarul Nicolae Costin precizează efectivul la „30 000 de turci şi 2 000 de unguri", iar pentru oastea munteană — inspirîndu-se după „cronica leşască" — dă cifra de 40 000[27]. Istoricul francez Mignot apreciază totalul forţelor inamice coalizate la 40 000 de oa-

---

[25] *Arta militară a moldovenilor în perioada domniei lui Ion Vodă „cel Cumplit"*, Editura militară, Bucureşti, 1959, p. 44.

[26] A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 225.

[27] Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 523.

meni: „20 000 turci şi tot atîţia valahi" [28]. În acelaşi timp el îşi manifestă dezacordul faţă de „unii istorici care au ridicat această armată la mai mult de 100 000 oameni". Hasdeu crede că numărul era de 62 000 de oameni, „20 000 de turci de la Nicopole, 40 000 de munteni, cu domnul lor în frunte, şi vro 2 000 de secui trimişi din partea beiului transilvan, păşeau cu sunetele tabulhanalei, ducînd cu triumf pe Petru cel Şchiop pentru a-l aşeza pe tronul Moldovei" [29]. Ţinînd seamă de posibilităţile timpului, în lumina unor noi cercetări, ca şi de faptul că Imperiul otoman a recurs doar la o mobilizare parţială a forţelor şi numai din sangiacurile sud-dunărene, apreciem că numărul total al forţelor inamice nu putea depăşi cifra de 40 000—45 000 de oameni.

În timp ce forţele invadatoare pregăteau invazia, în tabăra de lîngă Iaşi se aduna oastea Moldovei. Cele două solii trimise de Ion Vodă peste hotare aduceau un singur răspuns îmbucurător, cel de la cazacii zaporojeni. Panii polonezi refuzaseră să-i dea ajutor, aşa că în ceasul marii încercări Moldova rămase aproape singură. Voievodul Ion trebuia deci

[28] M. Mignot, *op. cit.*, p. 211.
[29] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 74.

să se bazeze numai pe forțele sale și pe ajutorul cazacilor zaporojeni.

Cazacii zaporojeni erau ostași robuști, viteji, bine dotați și antrenați pentru acțiunile de război, reprezentînd un corp de elită pentru timpul acela. Ei dispuneau, ca armament, în principal, de lănci, săbii și de un număr însemnat de arme de foc individuale; acționau atît călare, cît și ca pedestrași, iar la nevoie chiar pe apă, folosind un sistem de bărci mici sau „șeice", care erau manevrate cu multă rapiditate. Erau organizați în unități denumite „sotnii", avînd ca efectiv cîte o sută de oameni fiecare.

Cînd Ion Vodă a fost informat de apropierea cazacilor, le-a ieșit în întîmpinare cu mare alai. Cronicarul redă astfel acest episod: „După ce sosiră cazacii la tabăra lui Ion Vodă, [...] poruncit-au Ion Vodă de au dat cu tunurile de bucurie și din sănețe. După ce s-au rîdicat masa, au poruncit de au adus cîteva tipsii de argint, pline de galbeni, de aur, și le-au pus denaintea cazacilor, poftindu-i să-i primească"[30]. La ospitalitatea oferită de voievodul moldovean, căpetenia cazacilor, hatmanul Zviercevski, a răspuns: „Nu

---

[30] Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 520.

leafa ta, Iuoane, este aceea ce ne îndeamnă să venim la tine; [...] ci mai vîrtos venirăm [...] ca să ne luptăm pentru tine contra acestui urît şi neîmpăcat inamic al creştinilor"[31].

Plin de bucurie şi încrezător în loialitatea şi calităţile de luptători ale cazacilor, voievodul Moldovei le arată preţuirea sa în cuvîntul de încheiere a ospăţului organizat în cinstea acestora: „Nu sînteţi decît o mie două sute, dar fiecare sută face cît o mie!"[32].

După terminarea ospăţului, Ion Vodă a hotărît ridicarea taberei.

Oastea Moldovei, împreună cu forţele căzăceşti, număra în jur de 20 000 de oameni. Dacă facem comparaţie cu efectivul trupelor inamice, înseamnă că, în ansamblu, raportul de forţe era de 2/1 în favoarea grupării invadatoare, raport care se va modifica însă pe timpul bătăliei de la Jilişte.

Informat fiind despre direcţia de mişcare a forţelor inamice, Ion Vodă a hotărît să părăsească poziţia din zona Iaşi şi să înceapă deplasarea forţelor spre sud, pentru a le apropia de locul unde se ivise pericolul. „Iar, după ce luo Ion Vodă veste de Pătru Vodă, şi

---

[31] A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 224.
[32] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 66; A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 278.

de Alixandru Vodă, domnul muntenesc, den nişte moldoveni ce au fost în chip de straja — menţionează cronicarul Nicolae Costin —, îndată au pornit pre Sfircovschii cu o seamă de cazaci, dîndu-i şi 5 000 de moldoveni, ştiutori locurilor pre unde vor merge. Şi singur Ion Vodă cu ceialaltă oaste, în urma lui Sfircovschii au purces"[33].

În acelaşi timp, detaşamentele de siguranţă, trimise de Ion spre est şi sud, continuau misiunea de supraveghere, pentru a asigura manevra forţelor principale şi a întîrzia eventualele acţiuni ale inamicului ce ar fi fost executate prin surprindere. Referitor la data cînd Ion Vodă a părăsit poziţia de la Iaşi, documentele nu fac nici o referire. Dacă ţinem însă seama de distanţa de parcurs (circa 200 km) şi de data cînd forţele adverse s-au angajat în bătălie, rămîne să acceptăm ca cea mai probabilă dată una din zilele de început ale lunii aprilie.

În vederea luptei, după cum vom vedea, Ion Vodă a părăsit tradiţionala strategie de apărare specifică moldovenilor, înlocuind-o cu o strategie ofensivă. Aceasta avea avantajul că în-

---

[33] Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 523-524.

lătura posibilitatea inamicului de a pătrunde pe teritoriul țării, evitînd, în același timp, întregul cortegiu de distrugeri cauzat de invazie.

2. Pregătirea și desfășurarea bătăliei de la Jiliște

Așa cum am văzut, forțele inamice ajunseseră în după-amiaza zilei de 13 aprilie pe rîul Rîmna, în raionul satului Jiliște, unde și-au organizat tabăra. Apreciem că locul taberei a fost foarte bine ales, ținînd seama de condițiile naturale ale terenului și de nevoile de trai ale oamenilor și cailor. Într-adevăr, ea fusese organizată pe axul principal de deplasare al forțelor respective, într-o poziție care putea oferi bune condiții de siguranță. Documentele nu dau nici o mărturie despre modul cum a fost așezată tabăra inamică. Dar, plecînd de la două elemente certe — terenul și numărul oastei inamice —, ca și de la cunoașterea organizării unor astfel de tabere în perioada respectivă, putem, cel puțin în linii mari, să facem o reconstituire a ceea ce a fost tabăra trupelor turco-muntene de la Jiliște, mai exact spus, tabăra dintre

localitățile Slobozia-Ciorăști și Jiliște, părere care nu e în acord cu vederile lui Hasdeu privind organizarea taberei. Dacă insistăm asupra formei și modului de dispunere a taberei forțelor inamice, o facem nu numai din dorința de a restabili un adevăr, dar, mai ales, pentru motivul că acest element va avea un rol deosebit în privința dispozitivului de atac pe care-l va hotărî Ion Vodă pentru oastea moldovenească.

Conform concepției timpului, o tabără, ca formă, putea fi dreptunghiulară sau pătrată (în mod obișnuit) și rotundă (uneori). În cazul nostru, caracteristicile de atunci ale terenului, ca și cantitatea de forțe și mijloace de care dispunea inamicul, impuneau o folosire a întregii suprafețe de teren disponibile dintre rîul Rîmna și valea Mare, deci o tabără avînd forma unui dreptunghi, cu laturile mari pe cele două cursuri de apă. Deci, nici forma dreptunghiulară, orientată perpendicular — așa cum o indică Hasdeu — și nici forma de pătrat — așa cum a presupus-o generalul Rosetti —, plasată spre Jiliște și numai pe 1/3 din suprafața de teren disponibilă nu sînt de acceptat. Iar în afirmația pe care o face cronica lui Ureche — „caii le era slo-

bozi la păjune în nădejdea strejii"[34] — nu trebuie să vedem numaidecît un factor de nepricepere şi neorînduială a adversarului, ci, în primul rînd, faptul că spaţiul taberei, fiind relativ mic, nu putea adăposti şi caii cavaleriei, aceştia fiind lăsaţi la păscut în afara ei. O altă explicaţie mai trebuie găsită în aceea că pentru numărul mare de cai pe care trebuie să-i fi avut forţele inamice, problema apei şi hranei (iarba) constituia o condiţie principală de care depindea acţiunea întregii armate. În acest sens trebuie să înţelegem precizarea pe care o face cronicarul Ureche.

În cadrul unei astfel de tabere, forţele se dispuneau, în mod obişnuit, astfel : pedestrimea pe laturile exterioare şi înapoia obstacolului, format din şanţuri — cînd timpul permitea — şi căruţe legate între ele ; cavaleria şi artileria erau plasate în interior, iar în centrul taberei se aşezau corturile căpeteniilor mai importante, între care şi cel al comandantului.

Obstacolul care se realiza în jurul taberei, şi care-i trasa astfel şi forma, avea rolul unei fortificaţii de campanie. O astfel de organi-

---

[34] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 199.

zare a taberei era atît în funcție de timpul avut la dispoziție, cît și de situația inamicului în ansamblu. De aceea, precizăm că în cazul Jiliștei, tabăra dușmană nu a fost organizată în ideea unei eventuale ciocniri cu moldovenii, de care adversarii se considerau la mare distanță, ci pentru a oferii un bun popas trupelor înaintea pătrunderii pe teritoriul Moldovei. „Osteniți de drum — relatează cronicarul polon Gorecki —, că veniseră zi și noapte fără repaus, și neaducîndu-și aminte de apropierea lui Ion lăsară caii liberi la iarbă verde, pe cîmpia ce se întinde din sus de rîu [...]“[35]. Deci, tabăra dușmană nu a fost hotărîtă și organizată, așa cum greșit consideră unii istorici, „pentru concentrarea acestor forțe“[36] —, ci pentru odihna și refacerea potențialului trupelor, deoarece concentrarea principalelor forțe fusese realizată în zona Săpățeni, deci în interiorul Țării Românești, cu multe zile înainte, iar micul contingent de secui se adăugase în timpul marșului, probabil între Buzău și Rîmnicu Sărat.

---

[35] A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 225.

[36] *Arta mlitară a moldovenilor în perioada domniei lui Ion Vodă „cel Cumplit“*, p. 49 ; B. P. Hasdeu *op. cit.*, p. 79.

Pentru siguranța taberei dușmane — arată cronica — fuseseră destinați „400 de oameni, straja lui Pătru Vodă"[37], strajă dispusă la sud de rîul Milcov, în apropierea satului Risipiți, la o distanță de circa 5 km față de tabără. Numeroase mărturii ne informează că siguranța era formată numai din ostașii munteni. Pe bună dreptate se naște întrebarea: cum a fost posibil ca trupele otomane, care erau destul de numeroase, să-și fi lăsat propria lor siguranță numai în „grija" forțelor aliate?! Răspunsul ar consta în totala desconsiderare de către otomani a oastei moldovene și în aprecierea greșită că oastea Moldovei se găsea departe și în nici un caz nu va ataca forțele coalizate în afara teritoriului propriei țări. Așa se explică și faptul că adversarii nu au întreprins nici un fel de cercetare în direcțiile posibile de afluire a moldovenilor și, liniștiți, socotindu-se în afara oricărui pericol, „se puseră cu toții la odihnă" în tabăra de pe Rîmna.

Toate aceste greșeli au fost cunoscute la timp de către voievodul moldovean. În organizarea atacului asupra taberei dușmane,

---

[37] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 199.

acesta va exploata cu toată dibăcia şi iscusința greşelile inamicului.

Informat de situația existentă „den nişte moldoveni ce au fost în chip de strajă"[38], Ion Vodă a dat vornicului Țării de Jos, Dumbravă, un scurt ordin de luptă: „Ia pe cazaci; zboară cu repeziciunea vîntului şi apucă pe neaşteptate străjile vrăjmaşului!"[39].

Din acest ordin rezultă clar intenția voievodului de a ataca prin surprindere cu un detaşament de avangardă, care, străbătînd cu maximum de rapiditate distanța, avea misiunea de a captura straja duşmană din zona localității Risipiți. Pentru rapiditatea mişcării, forțele componente ale avangărzii au fost formate din cavalerie: cazacii zaporojeni conduşi de hatmanul Sviercevski, cărora li s-au alăturat circa 6 000 de călăreți moldoveni, între cari unii „ştiutori locurilor pre unde vor merge"[40], iar alții „cunoscători de limba turcească"[41]. În urma avangărzii se deplasau forțele principale ale oastei moldovene, sub comanda lui Ion Vodă.

---

[38] Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 523.
[39] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 74.
[40] Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 523.
[41] A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 225.

Trupele avangărzii se deplasau cu mult spirit de prevedere, acoperite de elemente de siguranță și de cercetare, preocupate permanent ca mișcarea lor să nu fie descoperită de inamic. Cei 400 de munteni, care formau siguranța taberii dușmane, nici nu se gîndeau, probabil, la un atac din partea moldovenilor. Considerînd poate elementele izolate apărute din partea lui Ion Vodă ca pe niște străjeri ai hotarului Moldovei, ei au rămas liniștiți, fără a lua nici o măsură de cercetare. În schimb, cercetașii vornicului Dumbravă își făcuseră pe deplin datoria. Recunoscuseră cu precizie locul, numărul și spațiul pe care era dispusă straja care făcea siguranța taberei, activitatea acesteia, locurile mai prielnice de trecere, acoperile din zonă și poate chiar o parte din porțiunea de teren ce se întindea între strajă și tabără.

Măsurile luate de voievodul Moldovei și împrejurările în care urma să se declanșeze atacul au favorizat îndrăzneața dar și bine pregătita acțiune condusă de Ion Vodă. Ca atare, la căderea întunericului, cînd vizibilitatea era redusă, ostașii din avangardă „dede pre strajea de oștenii munteni — 400 era — și înconjurîn-

du-i fără de veste, pre toți i-au prinsu"[42]. Succesul a fost deosebit. Tabăra nu avea cunoştinţă de ceea ce se petrecuse la Milcov, în timp ce căpeteniile oastei moldoveneşti primiseră preţioase informaţii referitoare la numărul forţelor duşmane principale, dispunerea lor, starea de spirit etc. Profitînd de întuneric, cercetarea moldo-cazacă, care dispunea şi de „cunoscători de limbă turcească", s-a apropiat de tabăra inamică pentru a verifica informaţiile primite de la străjile muntene şi pentru a culege noi date. Ceea ce i-a surprins, desigur, pe cercetaşii moldoveni a fost mulţimea cailor care păşteau în afara taberei. Toate informaţiile au fost comunicate lui Ion Vodă (care ajunsese cu celelalte forţe în apropiere), cu rugămintea „să sârguiască, că-i biruinţa lui, că-i vreme ca aceia pînă a nu prinde vrăjmaşul de veste [...]"[43]. Ca atare, în cursul nopţii, Ion Vodă, cu restul forţelor sale de cavalerie, a făcut joncţiune cu cele ale vornicului Dumbravă, în timp ce pedestrimea şi artileria moldovenească îşi continuau marşul, urmînd a se concentra undeva în apropiere, ca rezervă. Acţiunea decisivă se contura !

---

[42] Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 524 ; Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 199.
[43] *Ibidem.*

Se naşte totuşi o nedumerire! Cum a fost posibil ca din cei 400 de oameni ai străjii nici măcar unul — profitînd de întuneric şi de faptul că le erau cunoscute locurile — să nu poată ieşi din această „încercuire" pentru a ajunge în tabără şi a anunţa căpeteniile de cele petrecute? Ţinînd seamă de faptul că straja munteană era formată din ostaşii ţărani, care purtau în ei o mare aversiune faţă de turci, credem că ei chiar aşteptau un moment prielnic pentru a fraterniza cu moldovenii şi văzîndu-se încercuiţi de aceştia, al căror grai le era comun, nu au întreprins nimic pentru a alarma tabăra. Mai mult, fiind trataţi omeneşte, ei se pare că au trecut chiar de atunci de partea lui Ion Vodă. Faptul rămîne de crezut deoarece în timpul şi după bătălia care a urmat mulţi munteni din partea locului şi din alte regiuni răsăritene ale Ţării Româneşti s-au înrolat în oastea lui Ion Vodă.

În situaţia creată, cu un net avantaj pentru moldoveni, se impunea ca voievodul să ia o grabnică hotărîre. A aştepta sosirea pedestrimii şi artileriei, pentru a angaja bătălia cu totalitatea forţelor, ar fi însemnat să renunţe la marele cîştig pe care i-l crease surprinderea, iar timpul pe care-l avea la dispoziţie era scurt şi nu-i permitea regrupări complicate de forţe.

Noaptea, de asemenea, îngreuia și ea manevrele ce se impuneau, iar pregătirile trebuia executate în cea mai mare liniște. Ținînd seamă de organizarea și forma taberei inamice, Ion Vodă a stabilit ca atacul cu forțele principale să-l execute frontal, pentru a angaja partea cea mai mare a dispozitivului advers. Această concepție era justificată și de faptul că tocmai pe această direcție erau axate forțele vornicului Dumbravă, care constituiseră avangarda. Forțelor de cavalerie venite cu Ion Vodă nu le rămînea altceva de făcut decît, împărțite în două, să formeze două grupări, dispuse lateral față de avangardă, și să atace flancurile (laturile mici ale taberei) și spatele grupării trupelor inamicului. O astfel de manevră ducea la încercuirea adversarului și la obținerea celui mai bun și decisiv rezultat.

Dacă în privința manevrei inițiată de voievod, care a dus la încercuirea forțelor inamice din tabăra de la Jiliște, există la istorici o părere unanimă, nu tot așa stau lucrurile cu privire la modul de grupare a forțelor moldovenești și la direcțiile lor de acțiune. Cronica lui Nicolae Costin arată în această privință : „Grăbit-au și Ion Vodă cu oastea ce era cu dînsul și, după ce s-au împreunat cu toții la un loc, s-au împărțit în trei polcuri și de trei părți au

lovit pre oastea lui Pătru Vodă [...]"[44]. Alte două izvoare[45] redau acelaşi fapt. Din aceste izvoare rezultă foarte clar că dispozitivul de atac al forţelor comandate de Ion Vodă era constituit din trei grupări, aşa cum s-a arătat şi mai înainte, grupări care au lovit inamicul pe trei direcţii. Cronicarul polon Gorecki aduce însă informaţia prin care afirmă că hatmanul Sviercevski ar fi devansat atacul celorlalte forţe. S-ar putea să fi fost aşa, dar această mărturie nu modifică cu nimic concepţia de mai înainte despre gruparea forţelor în cadrul dispozitivului, ci, cel mult, numai succesiunea în timp a loviturilor date de oastea moldovenească. În afara acestor păreri, bazate pe izvoare documentare, există încă una, înscrisă într-o lucrare[46] apărută în anul 1959, şi în care se afirmă că „Swierczewski cu cazacii săi a atacat centrul oastei adverse" şi că „el [Ion Vodă] avea centrul mai slab şi aripile mai puternice". Acceptînd o astfel de optică ar însemna să credem că după întrunirea forţelor vornicului Dumbravă cu cele ale lui Ion Vodă,

---

[44] *Ibidem.*
[45] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 199; A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 226.
[46] *Arta militară a moldovenilor în perioada domniei lui Ion Vodă „cel Cumplit"*, p. 59 şi 98.

voievodul să fi procedat la o regrupare a acestora, pentru a constitui cele două „aripi mai puternice“, ceea ce ar fi dus la un amestec de forțe și, deci, neapărat la necesitatea unei noi reorganizări a trupelor și a conducerii acțiunii. Avînd în vedere că toate acestea trebuia executate pe întuneric și destul de aproape de inamic, ținînd seama că această manevră însemna mișcarea unei mase mari de oameni și mai ales de cai, nu credem că inamicul nu ar fi sesizat (chiar la depărtarea la care se găsea și chiar dacă siguranța lui fusese neutralizată) și, în acest caz, acțiunea inițiată de Ion Vodă să fie compromisă. Dar față și de cazul formei dreptunghiulare a taberei dușmane, cu latura mare pe direcția de unde urma a se executa atacul moldovenilor, spațiul (terenul) nu permitea desfășurarea unor forțe mai mari pe flancuri, deci pe laturile mici ale dreptunghiului, unde nu se putea acționa decît cu forțe reduse. Pentru toate acestea, ținînd seamă și de manevra executată de Ion Vodă, care a dus la încercuirea taberei dușmane, credem și ne alăturăm izvoarelor care indică faptul că dispozitivul de atac adoptat de voievod a fost acela de a ataca cu forțele principale frontal tabăra dușmană, iar cu unele grupări mai reduse, acționînd în spațiul îngust dintre

spatele taberei şi cursul Rîmnei, urma a-şi prelungi acţiunea de flanc şi a definitiva astfel încercuirea taberei inamice. Este necesar să luăm în considerare şi un alt element şi anume faptul că forţele moldoveneşti şi căzăceşti, după terminarea manevrei de încercuire, trebuia, numai peste cîteva ore, către zorii zilei următoare, nu după mult timp de la executarea unei deplasări obositoare, să se angajeze într-o acţiune decisivă. Ca atare, refacerea forţelor fizice, pentru a avea vigoarea necesară în atac, impunea un repaus şi acesta nu ar mai fi fost posibil în situaţia unei ample regrupări a forţelor în faţa duşmanului. De aceea, susţinem că Ion Vodă, comandant realist, cu un dezvoltat simţ tactic şi practic, înţelegînd foarte bine imperativul momentului, şi-a organizat următorul dispozitiv de luptă : la centru gruparea principală — forţele avangărzii lui Dumbravă şi cazacii zaporojeni — şi la aripi două grupări secundare — restul forţelor de cavalerie —, în spaţiul dintre localităţile Risipiţi şi Jilişte, la o distanţă de 2—3 kilometri de inamic şi avînd elementele de cercetare şi siguranţă împinse pînă în apropierea taberei, pentru a-i supraveghea toate mişcările.

Comanda tuturor forțelor, care numărau în jur de 10 000 de oameni, o avea voievodul. Raportul de forțe era, după calculele noastre, de 1/4, deci cu mult în favoarea adversarului.

Momentul începerii atacului a fost ales înainte de ivirea zorilor, cînd inamicul „dormiia fără grije"[47]. Atacul s-a continuat și a fost desăvîrșit pe lumină, cînd „nimini de nimic nu să putea apuca, fiind dezbrăcați și fără cai, că caii le era slobozi, nici să să apere, nici să fugă nu putea, că să lăsară în nădejdea străjii"[48].

Surprinderea realizată de atacul oastei moldovenești a fost totală. Buna pregătire și conducere a acțiunii, încercuirea totală a inamicului, precum și exploatarea tuturor greșelilor adversarului au determinat ca oastea moldoveană, deși mult inferioară ca număr, să obțină o victorie categorică împotriva unui inamic care era pe punctul de a invada Moldova. În cîteva ore, ostașii inamici, luați fără veste și treziți din somn de vacarmul luptei, negăsindu-și caii și nereușind a-și lua armele, au fost în cea mai mare parte trecuți prin ascuți-

---

[47] Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 524 ; Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 199 ; B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 75 ; D. Giurescu, *op. cit.*, p. 146.

[48] *Ibidem* ; Grigore Ureche *op. cit.*, p. 199.

şul săbiilor sau străpunşi de lănci şi săgeţi. „Aşa — arată cronica lui Ureche — impresurîndu-i fără veste şi multă moarte făcînd într-înşii, birui Ion Vodă"[49]. Strigătele de groază se auzeau în toată cîmpia Rîmnei. Alexandru al II-lea-Mircea şi Petru Şchiopul, pretendentul la domnia Moldovei, abia au izbutit să fugă. „Iară domnii amîndoi — spune cronica — de-abia au scăpat, lăsînd tot în tabără şi au hălăduit numai cu trupurile la Brăila".

În după-amiaza acelei zile cîmpul de bătălie prezenta un aspect impresionant. Priveliştea sa tragică ne-a fost transmisă de cronicarul Gorecki : „Era un spectaclu înfricoşat : pre toată întinderea cîmpului cadavre de oameni morţi ; mulţi trăgînd de moarte, acoperiţi de rane, nici putea să fugă, nici să stea pre un loc, de abia cerca să se ridice, şi cădea earăşi la pămînt. În fine, ori încotro priviai, totul era acoperit de arme şi cadavre, şi pămîntul adăpat de sînge. Multă avuţiă se găsi în castre [...]. Remăind Iuoan patru zile în castre pentruca ostaşii să-şi restaure puterile ostenite şi stoarse prin măcelul inamicilor [. . .]"[50]. Resturile armatei duşmane, scă-

[49] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 199.
[50] A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 227.

pate din bătălie, au fost urmărite fără răgaz de cavaleria moldovenească şi în cea mai mare parte nimicite.

După terminarea bătăliei, Ion Vodă a dat oastei sale un repaus de patru zile, în zona dintre rîurile Milcov şi Rîmna. Era o odihnă binemeritată, în cadrul căreia trebuia refăcute forțele, îngropați cei căzuți, reorganizate unitățile şi răsplătiți luptătorii. De asemenea, se impunea pregătirea forțelor pentru acțiunile ce urmau, ca o consecință a victoriei obținute. Succesul militar trebuia exploatat şi pe plan politic. De aceea, după trecerea celor patru zile de repaus, Ion Vodă începu marşul spre capitala Țării Româneşti, unde a înscăunat ca domn pe Vintilă Vodă (mai 1574), scoțînd astfel Țara Românească din rîndul țărilor supuse Imperiului otoman, asociind-o luptei antiotomane. Din nou românii de dincoace și de dincolo de Milcov se uneau pentru a lupta împotriva aceluiaşi duşman. Se creau iară posibilități, cu şanse sporite, de a lupta împreună, moldovenii şi muntenii, împotriva suzeranității otomane, aşa cum încercase, pentru prima oară, străbunicul lui Ion Vodă, marele Ştefan voievod. Acum, strănepotul Ion, aşa cum făcuse la timpul său Ştefan, lăsă noului domn

muntean un corp de oaste, sub comanda vornicului Dumbravă, şi işi continuă marşul spre Brăila, unde fugise rivalul său, Petru cel Şchiop. „Dacă s-au întorsu Ion vodă [...] de la Ţara Muntenească, apucatu-s-au de Brăila, de au ars tîrgul cu totul, numai cetatea au rămas“ [51] — însemna cronicarul Ureche. Neputînd cuceri însă cetatea şi fiind informat de apariţia unor trupe turceşti şi tătăreşti, care pătrunseseră deja pe teritoriul de sud al Moldovei, forţele moldo-căzăceşti s-au îndreptat către noile grupări duşmane apărute. Ion Vodă a angajat o serie de lupte în zona cetăţilor Tighina şi Cetatea Albă, care au însemnat tot atîtea răsunătoare biruinţi pentru oastea condusă de voievod. Între timp Vintilă Vodă a fost ucis în palatul domnesc de cîţiva boieri devotaţi lui Alexandru al II-lea-Mircea. Vintilă domnise doar patru zile. Vornicul Dumbravă, deşi reuşise iniţial să se refugieze în Transilvania, a fost adus ulterior la Bucureşti, unde a plătit cu viaţa „îndrăzneala“ de a se fi ridicat împotriva Imperiului otoman.

La cîteva săptămîni după bătălie a fost săpată o inscripţie pe piatra funerară pusă pe mormîntul marelui clucer Albu Golescu

---

[51] Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 200.

(?—1574), mort în această încleştare. Inscripţia de pe piatra funerară, care se găseşte la fosta mănăstire Vieroş de lingă Piteşti, păstrează data la care s-a desfăşurat crîncena bătălie. Această inscripţie constituie singurul document scris despre ziua în care Ion Vodă a atacat tabăra duşmană de pe rîul Rîmna, dar, totodată, şi sursa diferitelor păreri privind datarea acestui eveniment istoric.

Pornind de la ceea ce inscripţia precizează, încercăm unele consideraţii în scopul de a găsi concluzii certe în legătură cu datarea bătăliei de la Jilişte.

În menţiunea amintită se arată: „[. . .] ci singur mi-am întors faţa la vrăjmaşii domniei lui şi făcutu-m-am pavăză capului domniei lui [Alexandru al II-lea] şi aşa m-am sfîrşit în luna aprilie, a 24-a zi, în sfînta miercurea, în cursul anului 7082 [1574]. Şi am avut atuncea ani 23" [52]. Plecînd de la acest document, o mare parte din istorici [53]

---

[52] Stoica Nicolaescu, *Documente slavo-române, cu privire la relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Ardealul în sec. XV şi XVI*, Bucureşti, 1905, p. 329.

[53] *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei, Bucureşti, 1962, p. 916; general R. Rosetti, *op. cit.*, p. 346; *Arta militară a moldovenilor în perioada domniei lui Ion Vodă „cel Cumplit"*, p. 41 şi 49; Ion Burtea, *Ion Vodă*, Editura meridiane, Bucureşti, 1971, p. 87.

au considerat că bătălia de la Jilişte a avut loc în ziua de 24 aprilie 1574. Alţi istorici se abţin însă de a preciza data bătăliei[54]. O cronică germană[55], tipărită în limba franceză şi scrisă la numai cîţiva ani după moartea voievodului Ion Vodă, dă greşit atît data pregătirilor de război, cît şi a bătăliei, pe care le plasează în luna mai 1574.

O primă deschidere spre elucidarea acestei probleme a întreprins-o profesorul universitar Ion Ionaşcu, care, plecînd de la constatarea neconcordanţei ce poate să existe între data lunară şi ziua săptămînii, ajunge la concluzia că în astfel de cazuri „se modifică data lunară după indicaţia zilei de săptămînă" pe considerentul „că mai uşor a putut diacul să greşească cifra lunară decît ziua de săptămînă în care a întocmit actul". Analizînd inscripţia ce ne preocupă, istoricul Ionaşcu spune: „În 1574, 24 aprilie a fost sîmbătă, nu miercuri; apoi, ca să se numească zi

---

[54] A. D. Xenopol, *op. cit.*; C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea întîi, Bucureşti, 1937; *Istoria poporului român*, sub redacţia acad. Andrei Oţetea, Bucureşti, 1970; M. Mignot, *op. cit.*; cronicarii poloni: Paprocki şi Gorecki şi cronicarii români: N. Costin şi G. Ureche.

[55] Scarlat Callimachi, *Ioan Vodă cel Cumplit* (după un nou izvor istoric: Carion-Peucer), Iaşi, 1931, p. 5, extras din Buletinul „Ioan Neculce", fascicola IX.

sfîntă trebuie să fi fost în săptămîna paştilor, ori în acest an [1574] paştele a căzut la 11 aprilie şi prima miercuri a fost la 14 aprilie, ceea ce ar lăsa să se vadă că pietrarul a greşit cifra lunară, acest lucru putîndu-se petrece mai uşor, ziua de săptămînă fiind mai bine reţinută, mai ales avîndu-se în vedere că săparea inscripţiei s-a făcut după trecere de cel puţin trei-patru săptămîni, cînd evenimentele politico-militare s-au mai liniştit prin alungarea lui Vintilă vodă"[56]. Deci profesorul universitar Ionaşcu conchide că ziua care trebuie luată în seamă este aceea de „miercuri, 14 aprilie". În susţinerea aceleiaşi date, istoricul Dinu Giurescu aduce o nouă contribuţie. Analizînd un ordin al sultanului[57], care este adus la principele Transilvaniei, Ştefan Báthory, la Alba Iulia, în ziua de 6 mai, de către ceauşul Mustafa, care a parcurs drumul respectiv în zece zile, ajunge la concluzia că „dacă bătălia a avut loc pe 24 şi deci instalarea lui Vintilă cîteva zile mai tîrziu, prin 27—28, este greu de admis că

---

[56] I. Ionaşcu şi Fr. Pall, *Elemente de cronologie medievală românească*, extras din *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. I, p. 442 şi 443.
[57] Hurmuzaki, *Documente*, II. 1, p. 693, doc. nr. DCLXVI.

vestea acestor evenimente ar fi putut să ajungă de la Alexandru Vodă la Istambul într-o singură zi şi că de îndată a şi pornit porunca padişahului către Transilvania"[58]. În concluzie, istoricul D. Giurescu nu este de acord cu datarea bătăliei de la Jilişte la 24 aprilie.

Pentru elucidarea acestei probleme prezentăm două argumente de natură a dovedi că ziua de 24 aprilie nu poate fi acceptată ca zi a bătăliei de la Jilişte şi că singura dată, după părerea noastră, care corespunde realităţii istorice, este aceea de 14 aprilie.

Primul argument reprezintă, în fapt, o extindere a celui prezentat de istoricul D. Giurescu, în sensul că în aprecierea timpului scurs pînă la instalarea lui Vintilă ca domn nu au fost luate în considerare şi cele patru zile de odihnă, pe care întreaga armată moldovenească, inclusiv voievodul, le-a avut după bătălie. Însumînd, deci, aceste patru zile cu cele necesare parcurgerii distanţei pînă la Bucureşti (3—4 zile), sîntem obligaţi să acceptăm ca minimum necesar 7—8 zile pînă la instalarea noului domn în capitala Ţării Româneşti. Dacă racordăm acest număr de

---

[58] D. Giurescu, *op. cit.*, p. 149.

zile la cele două date aflate în discuție, ajungem la următoarele două rezultate :

— 24 (aprilie) plus cele 7—8 zile înseamnă 1 sau 2 mai, adică atunci cînd ceaușul turcesc se afla la jumătatea distanței dintre Istanbul și Alba Iulia. Imposibilitatea acestei accepțiuni apare evidentă. Ea reliefează că bătălia trebuie să fi avut loc la o dată anterioară ;

— 14 (aprilie) plus 7—8 zile înseamnă 21 sau 22 aprilie, adică data cînd s-ar fi putut produce instalarea lui Vintilă Vodă și cînd, desigur, și Alexandru Vodă ar fi trimis informația la Istanbul. Rămîne un timp de circa 6 zile, care acoperă comod nevoia drumului de la vadul Dunării pînă la Istanbul. Din această analiză comparativă, ziua de 14 aprilie 1574, se impune ca dată a bătăliei.

Al doilea argument — și ni se pare fundamental — se bazează pe un hrisov domnesc [59], referitor la o ocină în satul Călinești, pe care o dă jupanului Horvat, mare portar —, hrisov scris în ziua de 12 aprilie, la Rîmnicu Sărat, deci atunci cînd Alexandru voievod se îndrepta spre Moldova pentru a instala ca

---

[59] *D.I.R., veacul XVI, B. Țara Românească,* vol. IV (1571-1580), p. 135-136, doc. nr. 139.

domn pe fratele său Petru. Amintim faptul că la Rîmnicu Sărat forțele inamice ajunseseră după concentrarea lor în zona localității Săpățeni, unde Alexandru Vodă a organizat și un ospăț în cinstea fratelui său Petru, care venise împreună cu forțele turcești de la sud de Dunăre. Așa cum s-a mai arătat, aceste forțe întrunite au parcurs distanța dintre Rîmnicu Sărat și Jiliște (circa 35 km), astfel că în după-amiaza zilei de 13 aprilie se aflau pe rîul Rîmna, unde și-au instalat tabăra. A doua zi, după cum confirmă și documentele, a fost ziua cînd s-a desfășurat bătălia, deci 14 aprilie. Este imposibil de admis că o grupare superioară de forțe, avînd un pretendent care ardea de dorința de a ajunge cît mai grabnic pe tronul Sucevei, deci care avea vizibil o atitudine ofensivă, să fi așteptat 10 zile în tabăra de la Jiliște, care, așa cum s-a mai arătat, era lipsită de obstacole, deoarece forțele respective nu au dispus de timp pentru asemenea lucrări. Față de cele arătate, credem că sînt întrunite motivele și dovezile care ne determină să stabilim ca dată a bătăliei de la Jiliște ziua de miercuri 14 aprilie 1574.

Bătălia de la Jiliște s-a terminat cu rezultate care au pus în nesiguranță stăpînirea

otomană de la Dunărea de Jos. „Acestea înțelegîndu-le împăratul turcesc, sultan Selim [sultanul Selim al II-lea], foarte s-au turburat tare și socoti singur să meargă cu oști asupra lui Ion Vodă, că intrasă în grijă mare împăratul să nu piiarză Moldova și cele dincoace de Dunăre"[60] — spune Nicolae Costin. Voievodul Ion Vodă trăia acum bucuria marii victorii obținute la Jiliște, dar, în același timp, și durerea pierderii vornicului Dumbravă, unul dintre vitejii de pe Rîmna, precum și a celorlalți eroi căzuți în marea încleștare.

3. Ecoul marii victorii de la Jiliște

Victoria obținută de moldoveni, sub comanda viteazului Ion Vodă, în primăvara anului 1574, era de natură să suscite cea mai mare curiozitate, iar pentru unele țări chiar un mare interes. În interval de numai zece zile, Imperiul otoman, Polonia, Transilvania, Genova și Veneția au aflat despre biruința lui Ion Vodă, iar la Istanbul se pare că veștile ajunseseră chiar la 26 aprilie 1574. La începutul lunii mai, principele Transilvaniei,

---

[60] Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 528.

Ştefan Báthory, informa pe împăratul Austriei, Maximilian al II-lea (1564—1576), despre zdrobirea şi rapida victorie obţinută împotriva turcilor de către Ion Vodă, domnul Moldovei. La 7 mai, Ferraro, trimisul Veneţiei la Istanbul, raporta la Genova despre înfrîngerea forţelor coalizate. La 13 mai, trimisul Veneţiei în Polonia, Girolamo Lippomano, raporta dogelui despre aceeaşi victorie a moldovenilor, iar reprezentanţii imperiali ai Vienei, aflaţi la Istanbul, trimiteau cu multă grabă dările lor de seamă referitoare la importantul eveniment.

Victoria moldovenilor produsese asupra tuturor o profundă impresie, deoarece ea contribuia la diminuarea prestigiului otoman şi punea sub semnul întrebării „forţa" marelui imperiu. De aceea, evenimentele din Moldova anilor domniei lui Ion Vodă s-au impus atenţiei generale pe continentul european. Ca urmare, au fost tipărite numeroase volume în legătură cu războaiele purtate de armata moldovenească, în care se elogiau eroismul, capacitatea şi calităţile de mare comandant ale lui Ion Vodă cel Viteaz şi ale oastei moldovene.

Numai la un an după uciderea voievodului moldovean (în 1575), a fost publicată la Cra-

covia o carte, scrisă în limba polonă de Bartolomeu Paprocki, cu titlul : *Adevărata descriere a războiului purtat de voievodul Iuon împotriva turcilor, de asemenea, cum și din ce pricină li s-a opus și s-a apărat cu bărbăție, ucigînd pe turci și pe munteni, dar a fost după aceea trădat în mod infam*, lucrare care, în anul 1576, a apărut și în limba germană ; ea se găsește publicată și la noi de către A. Papiu Ilarian, în *Tesaur de monumente istorice pentru România*, tomul III, București, 1864.

În 1578 a apărut o a doua carte închinată voievodului, scrisă de cronicarul polon Leonard Gorecki intitulată : *Descrierea războiului purtat de Iuon, domnul Moldovei, cu Selim sultanul turcilor, la început cu mare izbîndă iar apoi trădat de moldoveanul Eremia Cernăuțeanu, a fost ucis de otomani, ce și-au călcat cuvîntul dat și întărit prin jurămînt.* Și această lucrare se află publicată de A. Papiu Ilarian, în același volum.

Tot în anul 1578, cronicarul polon Ioan Lasicki a tipărit, la Frankfurt pe Main, în limba latină, o altă carte : *Istoria despre intrarea polonilor sub comanda lui Nicolae Mielecki și Nicolae Sieniawski în Moldavia împreună cu Bogdan voievod (căruia i-a urmat Iuon) și*

uciderea turcilor, în care este reliefată activitatea şi luptele voievodului Moldovei.

Faptele voievodului român, care au impresionat pe contemporani, au fost inserate şi în alte lucrări. Dintre acestea ne sînt cunoscute : ediţia a III-a a unei *Istorii a Franţei şi a mai multor state vecine*, scrisă de Lancelot Voysin, seigneur de la Popelinière ; *Cronica polono-litvană a lui Matei Strykowski*, tipărită în anul 1582 la Königsberg ; *Polonicae Historiae Corpus*, apărută la Basel, în acelaşi an ; *Istoria Poloniei*, scrisă de Alexandru Guagnin şi editată la Frankfurt pe Main în 1584 ; *Kronika Polska*, scrisă în 1597 de Ioachim Bielski ; *O istorie* a olandezului Michaelis van Isselt, scrisă în anul 1602 ; tot în acest an a apărut la Como, în limba italiană, primul volum al lucrării : *Din evenimentele lumii, descrise de signore Cesare Campana, gentilom din Aquila...* în care un subcapitol tratează domnia lui „Giovanni Vaivoda di Moldovia" ; în 1603, a apărut la Londra, în limba engleză, lucrarea lui Richard Knolles, intitulată ; *Istoria generală a turcilor, de la începutul acestui popor şi pînă la ridicarea familiei otomane : cu toate expediţiile mai însemnate ale principilor creştini împotriva lor ; deopotrivă cu vieţile şi cuce-*

ririle regilor și sultanilor otomani, alcătuită cu exactitate din cele mai cunoscute istorii, vechi și noi... Referindu-se în paginile cărții la personalitatea lui Ion Vodă, autorul face următoarea reflexie : „[...] nici un om n-a cîștigat, un timp, victorii mai strălucite împotriva turcilor, tot astfel, la sfîrșit, ca o demonstrație a fragilității omenești, nici un om n-a pierit mai îngrozitor"[61]. Cu opt ani mai tîrziu apare la Köln *Istoria universală,* scrisă de Jean Carion, Ph. Melanchton și Gaspar Peucer, iar în 1617, i se tipărea, la Paris, lui Michel Baudier du Languedoc lucrarea : *Inventarul istoriei generale a turcilor* [...] — *de la anul 1300 și pînă la 1617 izvodit după Chalcocondil Atenianul, Paul Iove Leunclavius, Lonicerus și alții...* în care este reliefată și perioada domniei lui Ion Vodă. În 1618 se tipărea în limba latină, la Hanovra, lucrarea lui Salomon Neugebauer, intitulată : ***Istoria treburilor polone, alcătuită și redactată pînă la (domnia lui) Sigismund al treilea, regele Poloniei și al Suediei.*** Din cele 756 pagini ale volumului, 12 sînt rezervate domniei lui Ion Vodă. După cîțiva ani, în 1626, apare *Istoria timpului său (1543—1607),* scrisă de un con-

---

[61] D. Giurescu, *op. cit.*, p. 10.

silier ecleziastic la curtea regală franceză, pe nume Iacobus Augustus Thuanus, care, de asemenea, evidenţiază lupta antiotomană dusă de Ion Vodă, iar în anul 1660, Andrei Maximilian Fredro, castelan din Liov, a scris o *Istorie a poporului polon sub cîrmuirea lui Henric de Valois,* acordînd un loc important luptelor duse de moldoveni în 1574. Doi ani mai tîrziu, a apărut la Paris volumul întîi din *Istoria generală a turcilor...,* în care sînt rezervate multe pagini pentru perioada domniei lui Ion Vodă, iar în 1670, a fost tipărită, tot la Paris, *Istoria stării prezente a Imperiului Otoman,* scrisă de M. Ricaut, în care, de asemenea, sînt subliniate faptele de vitejie ale moldovenilor în timpul lui Ion Vodă.

Toate aceste lucrări au scos în evidenţă atenţia acordată personalităţii viteazului voievod moldovean. Prezenţa Moldovei şi a voievodului ei, Ion Vodă, s-a făcut simţită şi în următorul secol, al XVII-lea, cînd o serie de istorici au subliniat în operele lor perioada grea a luptelor antiotomane şi, în mod deosebit, cea a lui Ion Vodă. Astfel, cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la urcarea pe tron a lui Ion Vodă (1672), la Wittemberg, Iohann Haubold Kirchbach a ţinut o dizertaţie publică, avînd ca subiect chiar pe voievo-

dul Moldovei. În acelaşi an, la Frankfurt pe Main, apărea *Istoria Poloniei de la moartea lui Sigismund August*, scrisă de secretarul regal Reinhold Heidenstein, care a rezervat în lucrare mai multe pagini evenimentelor din Moldova anului 1574. In 1675, istoriografului Franței, Du Verdier, i se tipărea, la Lyon, un *Rezumat al istoriei turcilor, cuprinzînd tot ceea ce s-a petrecut mai deosebit sub domnia celor 23 de împărați...*, în care se află şi o scurtă expunere a războiului dintre moldoveni şi turci de la 1574. La Kiev, un călugăr de la mănăstirea Vădubit a scris în anul 1699 un *Letopiseț*, din care nu lipsesc relatările asupra evenimentelor din anul 1574. În 1773 apare în capitala Franței lucrarea lui M. Mignot, *Istoria Imperiului Otoman, de la origini pînă la pacea de la Belgrad din 1740*, în care sînt prezente relatări prețioase despre Moldova şi Ion Vodă.

Ecoul victoriei moldovenilor de la Jilişte, vitejia şi iscusința voievodului s-a prelungit peste timp, depăşind granițele a două secole. În cel de-al XIX-lea veac, două prestigioase lucrări germane readuc în filele lor faptele moldovenilor din vremea lui Ion Vodă. Este vorba de *Istoria Moldovei şi a Țării Româneşti*, scrisă de Iohann Christian von Engel,

tipărită la Halle în 1804, şi *Istoria imperiului otoman de la origina sa pînă în zilele noastre*, scrisă de Hammer în 1884.

Din cele arătate rezultă că ecoul marii biruinţi din aprilie 1574 a trăit, trăieşte şi va trăi încă în vreme. Bătălia de pe Rîmna a rămas nu numai ca o pagină de glorie pentru poporul nostru, ci şi ca o legendă, ca multe din legendele ţesute din fapte şi biruinţi reale ale poporului nostru.

4. Consideraţii asupra artei militare din timpul lui Ion Vodă

După Ştefan cel Mare, care prin întreaga sa activitate şi mai ales prin aceea de comandant, a lăsat istoriei şi urmaşilor adevărate exemple de organizator, de om politic, de iscusit strateg militar, de devotament şi dăruire pentru independenţa şi libertatea ţării, Ion Vodă este voievodul Moldovei care continuă cu toată dăruirea politica antiotomană a marelui său înaintaş, dovedind şi el, ca şi străbunicul său Ştefan, reale calităţi organizatorice, politice şi de mare strateg.

Într-o perioadă cînd Moldova, sărăcită şi secătuită în urma luptelor interne pentru

domnie și la cheremul Imperiului otoman, se găsea în mare restriște, Ion Vodă, luptînd împotriva boierimii hrăpărețe, găsește în rîndurile moldovenilor suficiente resurse pentru a începe refacerea economică a țării și pentru a relua, bazîndu-se pe oastea „Țării“, lupta împotriva cotropitorilor otomani.

Cu însușirile sale de mare comandant, el și-a reorganizat oastea și adaptîndu-și tactica și strategia la condițiile interne, folosind cu pricepere avantajele create de teren, întrebuințînd cu iscusință fiecare „armă“ în parte — dar exploatînd la maximum și greșelile adversarului —, a reușit, într-un timp relativ scurt, să învingă oastea dușmană, care era mult superioară numericește și ca dotare, în crîncena bătălie de la Jiliște. Cunoscînd toate acestea, credem că se cuvine să facem unele considerații asupra strategiei și tacticii lui Ion Vodă atît din punct de vedere politic, dar mai ales din punct de vedere militar.

Din punct de vedere al strategiei

În perioada respectivă, strategia moldovenească se baza pe o caracteristică deosebit de pozitivă : considerentele de ordin militar au fost întru-totul subordonate țelurilor politice.

Era o idee înaintată, care s-a dovedit în numeroase ocazii, cei drept, greu de aplicat, dar în etapa istorică respectivă ea era asigurată prin persoana voievodului, care întrunea ambele atribute : de şef politic şi de şef militar. De aceea, lupta dusă de Ion Vodă pentru asigurarea centralizării puterii împotriva tendinţelor divergente ale boierimii, nu reprezenta numai o stare de fapt a lumii feudale, ci, în primul rînd, un act progresist, care slujea intereselor poporului, independenţei şi libertăţii ţării. Ion Vodă înţelesese, ca nimeni altul după Ştefan cel Mare, imperativele vremurilor în care trăia, axîndu-şi întreaga activitate politică şi militară în raport cu cerinţele acestora.

Ţelul politic urmărit de Ion era cucerirea şi păstrarea independenţei Moldovei, cu tot şirul de libertăţi de ordin economic şi social ce decurgea din aceasta. O asemenea politică nu convenea însă scopurilor expansioniste, aducătoare de mari profituri, ale Imperiului otoman. Voievodul moldovean ştia că o stare conflictuală pe plan politic, irezolvabilă prin mijloace diplomatice, nu putea duce decît la conflictul armat. De aceea Ion Vodă a căutat ca printr-un sistem de alianţe să pună strategia politică în condiţii cît mai avantajoase pentru Moldova. Dar, cu toată fineţea spiritului său

politic, voievodul nu a putut-o realiza decît în foarte mică măsură, deoarece unitatea de interese a puterilor militare ale timpului nu putea fi destrămată numai pentru motivul că un stat mic dorea independență, stat căruia nu-i vedeau altă existență decît sub suzeranitatea uneia sau alteia dintre ele. Ca atare, strategia politică şi militară a Moldovei, în situaţia din anul 1574, a fost obligată să facă faţă nu unui singur duşman, ci unei coaliţii. În faţa pericolului, în faţa unui atac posibil din trei direcţii, fără a putea cunoaşte iniţial unde va ataca inamicul şi care va fi succesiunea în timp a acţiunilor grupărilor sale, Ion Vodă a adoptat soluţia „aşteptării strategice". Aşa se explică ocuparea unei poziţii centrale (zona Iaşi), care-i favoriza concentrarea propriilor sale forţe, şi de unde putea interveni oportun pe oricare dintre cele trei direcţii (est, sud şi sud-vest) pe care ar fi pătruns duşmanul. Această poziţie îi permitea aplicarea manevrei pe direcţii (linii) interioare, avînd posibilitatea nimicirii pe rînd a grupărilor inamice, manevrînd la timp, cu respectarea unor anumite principii, forţele de care dispunea. În cadrul aceleiaşi strategii, detaşamentele de cercetare au fost împinse la hotare, pe

direcţiile probabile de unde era aşteptat inamicul, pentru a se putea lua din timp hotărîrea cea mai corespunzătoare. Cînd informaţiile au dus la concluzia că acţiunea principală a invadatorilor se concretizează dinspre sud-vest, „aşteptarea strategică" a luat sfîrşit, iar voievodul a hotărît trecerea la ofensivă asupra grupării principale inamice, păstrînd, în acelaşi timp, măsurile de siguranţă pe celelalte două direcţii, în mod deosebit spre răsărit, pe unde invadau tătarii.

Acţiunea ofensivă iniţiată de Ion Vodă marchează o modificare a vechii strategii militare moldoveneşti, obişnuit defensivă. Mai mult decît atît, ea vizează devansarea inamicului, întîlnirea cu el şi angajarea bătăliei decisive în propria lui poziţie pentru a scuti teritoriul Moldovei de consecinţele unei invazii şi bătălii.

Pentru realizarea scopului propus, Ion Vodă a exploatat la maximum avantajele create de factorul surprindere, pe care şi l-a asigurat printr-o cercetare şi o siguranţă bine organizate şi conduse, printr-o deplasare rapidă a forţelor, realizată atît prin mărirea etapei de marş, cît şi prin mobilitatea şi rezistenţa oastei sale. De asemenea, angajarea bătăliei nu-

mai cu o parte din forțe (cavaleria), pentru a nu pierde momentul favorabil, şi folosirea condițiilor avantajoase ce i le oferea noaptea, toate acestea au contribuit la asigurarea succesului.

După bătălie, vizînd şi realizarea unui scop politic — unitatea luptei antiotomane —, Ion Vodă exploatează succesul militar, continuîndu-şi campania în Muntenia, unde instalează un domn aliat lui.

Campania din primăvara anului 1574 a dus astfel la rezultate decisive. Ea a avut o mare amploare atît în timp, cît şi în spațiu, şi s-a materializat, după biruința de la Jilişte, prin urmărirea şi nimicirea succesivă a altor forțe inamice care îşi făcuseră apariția în diferite zone din Țara de Jos.

Deşi scopul campaniei a fost integral realizat, totuşi, datorită persistenței pericolului otoman, oastea moldoveană nu a fost demobilizată, ci numai temporar trimisă la vatră, campania încheindu-se, în fapt, prin fixarea unei alte zone de adunare a oastei, în raionul localității Huşi. Era şi această măsură o bună prevedere a voievodului, măsură care se înscrie cert în concepția sa militară — în „strategia de aşteptare".

Din punct de vedere al tacticii

Am văzut că obiectul strategiei l-a constituit toate acele elemente privind alianțe politice, concentrarea forțelor, manevra, desfășurarea forțelor pentru bătălie, cît și exploatarea succesului după bătălie.

Bătălia sau lupta propriu-zisă constituie o preocupare a domeniului tactic. Diferențierea se face în funcție de cantitatea de forțe folosite, mărimea spațiului pe care se desfășoară, ca și timpul în care se consumă. Acțiunea de la Jiliște rămîne o bătălie de mari proporții pentru vremea aceea. Ea este evident un rezultat al condițiilor create de strategia folosită, în care s-au integrat toate elementele favorabile pentru moldoveni și defavorabile pentru coaliția turco-munteană.

Elementul surprindere, realizat pe plan strategic, a fost prelungit și în cîmpul tactic, exploatîndu-se la maximum de către moldoveni greșelile adversarului (lipsa de cercetare, siguranță incomplet organizată, caii cavaleriei ținuți departe de tabără, neasigurarea taberei cu obstacole). De asemenea, conducerea coaliției s-a dovedit cu totul inferioară celei moldovenești. Îmbătat de perspectiva unui marș rapid și de obținerea unui succes ușor, inami-

cul şi-a desconsiderat adversarul şi, ca atare, în locul succesului scontat s-a ales cu o înfrîngere totală.

Bătălia a fost pregătită de Ion Vodă într-un timp minim, pe baza unei scurte hotărîri, aşa cum o impunea situaţia. Regrupările de forţe s-au executat după formula cea mai directă, dar şi eficientă, evitîndu-se mişcările zadarnice de forţe. Voievodul a avut în vedere şi asigurarea unui timp de odihnă a luptătorilor, atît de necesar pentru confruntarea ce a urmat.

Manevra aplicată de Ion Vodă a dus la încercuirea şi nimicirea completă a inamicului. Pentru executarea acestei încercuiri, Ion Vodă a adoptat un dispozitiv corespunzător (un centru, constituit din masa principală a forţelor disponibile, destinate atacului frontal şi două aripi, cu forţe mai reduse, pentru acţiunea de dublă învăluire). Organizarea dispozitivului nu a fost hotărîtă de voievod la voia întîmplării, ci avînd în vedere unele elemente, pe care le enumerăm în ordinea importanţei : forma taberei inamice şi spaţiul pe care-l ocupa ; dispunerea taberei în teren în raport de cursul Rîmnei ; locul pe care se găsea avangarda vornicului Dumbravă şi forţele acesteia ; timpul cînd au sosit restul forţelor de cavale-

rie şi cantitatea acestora; necesitatea realizării cît mai grabnice şi în cel mai mare secret a dispozitivului; obţinerea unui timp minim necesar pentru odihna trupelor; o cît mai mare simplitate în coordonarea acţiunilor, pentru a se putea realiza o bună şi uşoară conducere a unităţilor, ţinînd seamă de faptul că bătălia avea să se desfăşoare în condiţii grele.

Momentul ales pentru declanşarea atacului îl apreciem ca judicios, deoarece el a surprins inamicul în timpul cînd dormea şi atunci cînd întunericul amplifica spaima şi deruta. Cînd au apărut zorii zilei de 14 aprilie lupta decisivă era aproape consumată, iar lumina devenise un aliat al oastei moldovene în definitivarea succesului. Orice întîrziere în declanşarea acţiunii putea duce la un alt rezultat.

Raportul de forţe în bătălie a fost de 4/1 în favoarea inamicului înfrînt. Un rezultat care îndeamnă la o cît mai temeinică cunoaştere a artei militare din trecut.

Spaţiul pe care s-a desfăşurat bătălia de la Jilişte poate fi înscris într-o suprafaţă avînd circa doi kilometri de front şi 800 la 1 000 de metri în adîncime, iar durata bătăliei o apreciem la cîteva ore, fără a lua în considerare

şi acţiunile de urmărire. De asemenea, cooperarea în timpul acţiunii dintre forţele moldoveneşti şi cele căzăceşti s-a dovedit ireproşabilă. Documentele nu semnalează nici un fel de amestec între unităţi, deşi întunericul putea crea astfel de situaţii. Conducerea acţiunii s-a dovedit foarte suplă şi sigură.

Bătălia de la Jilişte evidenţiază unul din marile succese obţinute de o armată de masă, într-o epocă în care în toată Europa centrală şi vestică se generalizau armatele formate din mercenari. Este o realitate românească, la care şi-a adus contribuţia marele voievod al Moldovei. Ion Vodă cel Viteaz.

III. ETERNIZARE

Dragostea, prețuirea și respectul poporului nostru — virtuți mereu vii și nețărmurite — pentru eroii și înaintașii neamului, s-au materializat prin eternizarea, sub diferite forme, a figurilor acelora care și-au dedicat întreaga viață — mergînd pînă la sacrificiul suprem — luptei pentru apărarea independenței patriei, a gliei strămoșești, pentru libertatea și bunăstarea poporului care i-a creat. Aceleași virtuți aveau să-și spună cuvîntul — e drept destul de tîrziu, abia în etapa noastră istorică a construcției socialismului — și pentru eroul bătăliei de la Jiliște, Ion Vodă, voievodul Moldovei.

Căzut eroic pentru țara pe care o slujise cu tot devotamentul, cu toată abnegația și dăruirea, Ion Vodă, demn urmaș al străbunicului său Ștefan, a rămas în istoria patriei noastre, alături de alți voievozi și domnitori, o pildă

nemuritoare de apărător al demnităţii şi unităţii naţionale a poporului care l-a urmat cu toată încrederea, a pămîntului strămoşesc pentru care şi-a dat viaţa. Cuvintele lui „Să trăim slobozi ori să ne peară pîn şi urma noastră" — spuse în ceasul de grea încercare pentru poporul său — se cereau dăltuite în piatră, pentru a rămîne testamentare urmaşilor, generaţiilor de azi şi de mîine.

Într-adevăr, pe locul unde paşii lui şi ai oastei sale au călcat, pe locul de unde vestea victoriei împotriva cotropitorilor a străbătut lumea de-a lungul secolelor, pe acest loc urmaşii de azi ai marelui voievod i-au ridicat un omagiu în marmură, un monument care va dăinui peste veacuri.

Fără să fie un act spontan, ridicarea monumentului lui Ion Vodă la Jilişte a fost rezultatul unei intense activităţi ce se înscrie în respectul faţă de acest erou, în cerinţa istoriei, în dorinţa arzătoare a poporului nostru şi deci şi a Jiliştenilor de a cinsti cum se cuvine, şi pe această cale, personalitatea marelui voievod.

Ideea ridicării monumentului, îmbrăţişată în unanimitate de organele în drept, a început să se concretizeze în martie 1958 printr-o recunoaştere a locurilor, printr-o documentare

în vederea stabilirii cadrului unde avea să fie amplasat, a formei și părților componente ale monumentului, precum și a necesităților de ordin material.

Nu peste mult timp se împlineau 384 de ani de la victoria obținută de oastea moldoveană la Jiliște și dorința tuturor era ca dezvelirea monumentului să se facă cu această ocazie.

Odată terminată documentarea propriu-zisă, rămînea de stabilit locul. Legat de aceasta, avea să se manifeste din nou prețuirea oamenilor pentru Ion Vodă, dorința lor de a vedea monumentul nu oricum și oriunde, ci un monument reprezentativ, chiar în satul Jiliște. Cînd s-a pus întrebarea : unde îl amplasăm ?, din mulțimea jiliștenilor, care participau la discuție, s-a auzit un glas : „că doară nu s-ar cădea pentru Ion Vodă un loc de pricină, ci unul de dar ! Aici să puneți monumentul — zise săteanul Catană S. Nicolae, și arătă cu mîna dreaptă locul cel mai frumos din centrul satului. I-al meu și-l dărui pentru monument !“ și chiar în acel loc s-a ridicat monumentul.

A fost un gest care va rămîne de-a pururi legat de monumentul lui Ion Vodă de la Jiliște. Bătrînul Catană, un vechi ostaș al țării

(luptase în primul război mondial şi în războiul antihitlerist), a ţinut să cinstească memoria marelui înaintaş, să dea ceva patriei de azi şi pe această cale.

Au fost zile şi nopţi de muncă încordată, de susţinute eforturi pentru realizarea a tot ceea ce era în legătură cu ridicarea monumentului şi trebuie spus că munca voluntară făcută de jilişteni şi-a arătat roadele[62]. Tone de pietriş, nisip şi alte materiale au fost cărate şi depozitate pentru lucrările de amenajare şi pentru monument. Jiliştenii dovedeau un ataşament deosebit pentru acţiunea începută. Cai şi căruţe, tot ceea ce sătenii puteau să ofere, erau puse voluntar la dispoziţie celor care conduceau lucrările. Tot satul era într-o febrilă activitate în vederea ridicării la timp a monumentului.

„Satul Jilişte — consemna ziarul judeţean „Milcovul“ — este în mare frămîntare. Se amenajează un parc în jurul locului unde va fi dezvelit monumentul, se pregătesc scene, se repară drumurile. Jilişte se pregăteşte de sărbătoare. Tinerii din Slobozia Ciorăşti, Gologanu, Risipiţi, membrii A.V.S.A.P. din organizaţiile de bază din comunele vecine, ce-

---

[62] Colonel în rezervă Petre Panaitescu, *Monumentul de la Jilişte*, arh. personală.

tățenii satului Jiliște cu mic și mare, femeie sau bărbat, toți și-au oferit brațele pentru a ajuta la înfăptuirea acestei inițiative"[63].

Acolo, pe șantierul de la Jiliște, găseai prezent totdeauna — uneori și noaptea sau în zilele de sărbătoare — pe Colios Vasile, acela care a realizat cu măiestrie placa de marmură, inscripția de pe monument și fotografia în porțelan a lui Ion Vodă ; alături de el era mereu prezent tehnicianul Chiroșcă Alexandru, împreună lucrînd la definitivarea monumentului.

Sosise ziua de 27 aprilie 1958, zi în care în fața a circa 10 000 de participanți, într-un mare entuziasm, dar, în același timp, cu pioșenia proprie unor astfel de evenimente, a început festivitatea dezvelirii monumentului marelui voievod moldovean Ion Vodă cel Viteaz. Festivitatea, organizată în cele mai mici amănunte, impresiona, ceea ce l-a determinat pe veteranul Sava Catană să spună : „Nicicînd în viața acestui sătuc nu s-a mai petrecut un asemenea eveniment"[64].

Marmura sclipea sub mîngîierea soarelui de primăvară, iar în jurul monumentului se

---

[63] „Milcovul", nr. 119 din 23 aprilie 1958, p. 2.
[64] *Ibidem*, nr. 121 din 30 aprilie 1958, p. 2.

adunau numeroase delegații pentru a depune coroanele de flori, omagiu adus voievodului, pentru biruința sa pe aceste meleaguri, pentru credința sa nestrămutată în ființa neamului românesc.

Defilarea companiei de onoare și a fanfarei a încheiat întreaga festivitate în ropotele de aplauze, sub privirile calde și mulțumitoare ale participanților, serbarea fiind continuată apoi prin cîteva programe artistice închinate evenimentului.

„În ziua de 27 aprilie a.c. — scria ziarul „Viața nouă" din Galați — în satul Jiliște din raionul Focșani a avut loc festivitatea dezvelirii monumentului ridicat în memoria eroilor moldoveni și cazaci zaporojeni care au luptat în anul 1574 împotriva turcilor. O companie de onoare adusă special pentru solemnitate a dat onorul [...]. Au fost prezentate frumoase programe artistice"[65], iar revista „Pentru apărarea patriei" își încheia articolul „S-a înălțat un monument" simplu, dar simbolic : „La Jiliște s-a ridicat un monument. Nu este prea mare și nici prea înalt, dar e puternic. Este puternic pentru că el reprezintă un fragment din istoria unui po-

---

[65] „Viața nouă", nr. 4175 din 29 aprilie 1958, p. 1.

por care şi-a apărat totdeauna independenţa [...]"[66].

La cîţiva ani de la ridicarea monumentului, jiliştenii, cu concursul organelor judeţene de resort, au amenajat în parcul satului, în imediata apropiere a monumentului, o casă muzeu dedicată tot memoriei voievodului Ion Vodă.

Alături de portretul viteazului voievod şi de tabloul în care sînt înfăţişate aspecte din bătălia de la Jilişte, vizitatorii fac cunoştinţă cu o serie de obiecte de mare valoare istorică. Schiţa cu dispozitivul de luptă al oastei lui Ion şi harta bătăliei de pe rîul Rimna sau fragmentul dintr-o ţeavă de tun folosită în acel timp, toate acestea vorbesc nu numai de vitejia oastei moldoveneşti, ci scot în evidenţă aptitudinile şi iscusinţa de strateg militar ale voievodului. Pecetea domnească sau semnătura autografă pusă pe unele documente oficiale, precum şi moneda bătută în scurta sa domnie şi multe alte documente evidenţiază activitatea politică internă desfăşurată de Ion Vodă pentru centralizarea pu-

---

[66] „Pentru apărarea patriei", anul IV, nr. 5 din mai 1958, p. 23.

terii, pentru ridicarea şi înflorirea Moldovei, pentru bunăstarea poporului care l-a urmat cu devotament.

Împlinirea a 400 de ani de la victoria oastei moldoveneşti şi căzăceşti de la Jilişte constituie un nou prilej de cinstire şi omagiu aduse memoriei marelui conducător şi comandant de oşti — voievodul Ion Vodă cel Viteaz.

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

*** *Arta militară a moldovenilor în perioada domniei lui Ion Vodă „cel Cumplit“*, Editura militară, București, 1959.

Atanasiu, Victor, *Mihai Viteazul. Campanii.* Editura militară, București, 1972.

Burtea, Ion, *Ion Vodă*, Editura meridiane, București, 1971.

Callimachi, Scarlat, *Ioan Vodă cel Cumplit*, Iași, 1931, extras din Buletinul „Ioan Neculce“, fascicola IX.

Costin, Nicolae, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, ediția Ioan St. Petre, București, 1942.

Cronica călugărului Azarie în *Literatura română veche*, ediția G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, vol. I, Editura tineretului, București, 1969.

Delavrancea, Barbu, *Apus de soare*, Editura pentru literatură, București, 1966.

Documente privind istoria României, A. Moldova, veac XVI, vol. III ; B. Țara Românească, veac XVI, vol. IV.

Giurescu, C. C., *Istoria românilor*, vol. II, partea I-a, București, 1937.

Giurescu, D., *Ion Vodă cel Viteaz*, Editura științifică, București, 1966.

Gorecki, Leonard, *Descrierea resbelului de a purtatu Ion domnul Moldovei în anul 1574*, Frankfurt, 1578, în A. Papiu Ilarian.

Hașdeu, B. P., *Ioan Vodă cel Cumplit*, ediția C. Mohanu, Editura militară, București, 1969.

Hodoș, Nerva, *Vitejiile lui Mihai Vodă apreciate în Apus (1595-1599)*, București, 1913.

Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II/1.

Ionașcu, I. și Páll, Fr., *Elemente de cronologie medievală românească*, extras din *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. I.

Istoria României, vol. II, Editura Academiei, București, 1962.

Istoria poporului român, sub redacția acad. Andrei Oțetea, București, 1970.

Mignot, M., *Histoire de l'empire ottoman*, vol. II, Paris, 1773.

Nicolaescu, Stoica, *Documente slavo-române, cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI*, București, 1905.

Papiu, Ilarian, A., *Tesaur de monumente istorice pentru România, București*, tom. III, 1864.

Ricaut, M., *Histoire de l'état present de l'Empire Ottoman*, seconde édition, Paris, MDCLXX.

Rosetti, R., *Istoria artei militare a românilor pînă la mijlocul veacului al XVII-lea*, București, 1947.

Sadoveanu, Mihail, *Viața lui Ștefan cel Mare*, E.S.P.L.A., București, 1954.

Ureche, Grigore, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția II-a îngrijită de P. P. Panaitescu, E.S.P.L.A., București, 1958.

Xenopol, A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a, vol. V, București, f.a.

CUPRINSUL

Redactor : Locot.-col. GH. STOEAN
Tehnoredactor : GH. CUCOŞ

Bun de tipar 19.02.1974. Apărut 1974. Tiraj 4330 exemplare. Hîrtie tip II A de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli tipar 6 + 1 coliţă planşe. B. 782

Tiparul executat sub comanda nr. 50 la Întreprinderea poligrafică „Filaret" str. Fabrica de chibrituri nr. 9—11 Bucureşti
Republica Socialistă România

Ion Vodă cel Viteaz

Semnătura autografă a lui Ion Vodă

Pecetea cea mare a lui Ion Vodă

Moneda de aramă din timpul lui Ion Vodă

1574 — 1974

Se împlinesc patru secole de cînd viteaza oaste a Moldovei a repurtat la Jilişte, pe rîul Rîmna, o mare victorie, lăsînd urmaşilor, scris cu sîngele eroilor, cuvintele marelui voievod Ion Vodă cel Viteaz: „Să trăim slobozi..."

Lei 2,50